HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 7 Issue 4, p. 113-136, December 2015
DOI Number: 10.9737/hist.20152715326

1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri

1939 Great Anatolian Earthquake and the Relief Efforts in Erzincan Province

Yrd. Doç. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU
Aksaray Üniversitesi - Aksaray

***Öz**: Bu çalışmada 26-27 Aralık 1939 günü meydana gelen ve o dönemde Büyük Anadolu Zelzelesi olarak adlandırılan depremin Erzincan vilayetindeki etkileri ve felaketzedeler için yapılan yardımlar arşiv belgeleri ve ulusal basından elde edilen bilgilerle incelenmektedir. Makale devletin yardımları yanında yurt içinden ve dışından Türk ve yabancıların yardımları ve fedakarlıklarının depremin yaralarının sarılmasında etkili olduğunu ortaya koymaktadır.*

***Anahtar Kelimeler:** Erzincan, Deprem, 1939, Kızılay, Milli Yardım Komitesi*

***Abstract:** Relying on primary documents and the press coverage, this study examines the impact of Great Anatolia Earthquake, which occurred on December 26-27, 1939, on the province of Erzincan along with the aid efforts to the victims of disaster. The article highlights that beyond the aids of the Turkish state, the aids provided by Turks across the country and aid from abroad were effective to heal the wounds of victims.*

***Keywords:** Turkey, Erzincan, 1939 Earthquake, Red Crescent, National Relief Committee*

JHS
History Studies
Volume 7 Issue 4 December 2015

Giriş

Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Erzincan şehri Fırat (Karasu) nehrinin yukarı havzasında, kendisiyle aynı adı taşıyan ovanın ortasında bulunmaktadır. Osmanlı Devletinin hâkimiyetine geçtiği döneme kadar, çeşitli devletlere bağlı olan Erzincan şehri, Osmanlı döneminde ise uzun süre Erzurum Vilayetine bağlı bir sancak olarak idare edilmiştir. 1918'de Rus işgalinden sonra müstakil mutasarrıflık olmuş ve 1923'te ise vilayet statüsü kazanmıştır. Şehrin nüfusu savaş sarsıntılarından sonra 1927 sayımına göre 16.092, 1935 sayımında ise 16.144 olarak tespit edilmiştir. Erzincan, demiryolu ile Erzurum'a 215km, Sivas'a 337 km mesafede bulunmaktadır.[1]

Kuzey Anadolu fay hattında bulunan Erzincan'da çeşitli tarihlerde depremler yaşamış ve şehir büyük ölçüde tahrip olmuştu. 1939'den önce de Erzincan ve çevresinde meydana gelen depremlerde şehir yeniden kurulmuştu. Bölgenin depremselliği üzerine yapılan araştırmalara göre hasarı tespit edilen ilk deprem 1045 yılında meydana gelmişti. Nuriye Pınar, Ervin Lahn'ın çalışmasına göre bu deprem sırasında toprakta açılan çatlaklar nedeniyle birçok insan kaybolmuştur.[2] Sırasıyla 1047, 1068, 1161 ve 1168 yıllarında da yıkıcı depremler yaşanmıştır. 1168 depreminde 12 bin can kaybı yaşanmıştır. 1238 yılında 15 bin ölüme neden olan çok yıkıcı bir deprem olurken, 1268'de Erzincan bölgesi yine 15 bin kayıp vermiştir. 1374'de bir saat süren depremde şehrin surları yıkıldığı, 1458 yılında yaşanan depremde ise 32 bin kişinin,

[1] Besim Darkot, "Erzincan", *İslam Ansiklopedisi*, *IV*, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, s.338-340.
[2] Nuriye Pınar, Ervin Lahn, *Türkiye Depremleri İzahlı Katalogu*, Ankara Bayındırlık Bakanlığı Yayınları 1952, s.78.

1482'de ise 30 bin kişinin öldüğü tespit edilmiştir. 1578'de yaşanan ve dört ay sürdüğü tahmin edilen depremler serisi nedeniyle halk çadırlarda yaşamak zorunda kalmış, 1584'de çok yıkıcı bir deprem meydana gelmiş 15 bin kişi hayatını kaybetmiş, 5 bin kişinin de deprem nedeniyle açılan yarıklarda hayatını kaybettiği iddia edilmiştir.[3] 1784 depreminde ise 5 bin kişi ölmüştür. 1888(1304) depreminde ise bazı binalar yıkılmış ama insan kaybı olmamıştı.[4] 10 Aralık 1930 Kemah-Erzincan depreminde can kaybı olmamış ama resmi binalarda hasar oluşmuş, telgraf hatları kopmuştur. 21 Kasım 1939'da Tercan'da meydana gelen depremde ise hasar oluşmuştu.[5]

Erzincan ve çevresini tarih boyunca etkileyen depremlerin kaynağı Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu fay hattıdır. Kuzey Anadolu fayı, ortalama 1500 km uzunluğunda ve sağ yönlü yatay hareket gösteren ve diri fay topluluğunu barındıran bir kuşaktır.[6]

Çalışmamıza konu olan deprem 26/27 Aralık (Birincikanun) 1939 gecesi saat 01.57'de 7.9 şiddetinde meydana gelmiştir[7]. Bu depremde 350 km uzunluğunda bir fay ortaya çıkmış, hasar görmüş bölgenin Erzincan'dan Amasya'ya kadar genişlediği tespit edilmiştir. Çok sayıdaki heyelan ve kaya düşmesi depremin makro sismik etki alanını büyütmüştür. Örneğin Koyulhisar yakınındaki dağ yamacı kayarak Sivas-Koyulhisar karayolu üzerinde 3.5 km uzunluğundaki bölümü kaplamıştır. Depremi yaşayanların genel gözlemlerinden biri depremden önce, ana şok anında ve sonrasında çok şiddetli gürültüler duyulmasıdır. Bazı insanlar Üzengi ve Balçık Köyü arasındaki alanda havada ışık belirtileri gözlemişler, deprem nedeniyle makrosismik bölgede kuyu ve kaynak sularında debi değişmeleri olmuş, Çandarlı Deresinin yatağı değişmiştir.[8] Kandilli Rasathanesinin Müdürü M.Fatin Gökmen'in deprem hakkında yaptığı ilk açıklamada "Beş seneden beri kullandığımız sismograf aleti, bugüne kadar memleketimiz dâhilinde bu kadar şiddetli bir zelzele kaydetmiş değildir" diyerek depremin şiddetinin büyüklüğünü vurgulamıştır.[9] Depremin şiddeti konusunda yurtdışındaki bir rasathanenin açıklaması da gazetelere yansımıştı. Gazeteye göre Zürih Rasathanesi 26 Aralık gecesi "kuvvetli bir zelzele" kaydetmiş ve bu depremin 2.900 km uzakta bulunan Kafkasya civarında olduğu açıklamıştı.[10]

1939 Büyük Anadolu Depremi 400km yarıçapında etkili olmuş, merkez olan Erzincan şehri dışında Gümüşhane, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Giresun illerinde de ölümlere neden olmuştu. Deprem nedeniyle bu şehirlerde toplam 32.968 kişi hayatını kaybetmiş, 116.720 bina tamamen yıkılmıştır.[11] Erzincan vilayetinin kaybı ise 15.600 kişidir. Yaralı sayısı ise 4.125'dir. Ayrıca yıkılan ev sayısı 2.684, hasarlı ev ise 10.712'dir.[12]

Yakın dönem Türkiye tarihinin en büyük felaketlerinden biri olan 1939 Erzincan Depremi binlerce kişinin ölümüne, yaralanmasına ve evsiz kalmasına neden olmuş, civar illerde

JHS
114
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[3] Pınar, Lahn, *age*, s.79.
[4] Ali Kemali(Aksüt), *Erzincan Tarihi, Coğrafi, İçtimai, Etnografi, İdari, İhsai Tetkikat Tecrübesi*, Resimli Ay Matbaası İstanbul 1932, s.222.
[5] Haluk Eyidoğan, Uğur Güçlü, Zuhal Utku, Emet Değirmenci, *Türkiye Büyük Depremleri Makro-Sismik Rehberi*, Kurtiş Matbaası, İstanbul 1991, s.47-56.
[6] Eyidoğan ve diğerleri, *age*, s.26-27.
[7] http://web.archive.org/web/20111208155500/http://www.koeri.boun.edu.tr:80/sismo/default.htm. Erişim tarihi:25.11.2014.
[8] Eyidoğan ve diğerleri, *age*, s.56-57.
[9] Cemal Aytemiz, *1939 Erzincan Depremi ve Yeni Şehir, Fay Hatları Üzerine Nasıl Kuruldu*? (Yayınevi Belirtilmemiş) Ankara 2012, s.75.
[10] *Vakit*, 28 Birincikanun [Aralık] 1939.
[11] Özdoğan Sür, "Türkiye'nin Deprem Bölgeleri" *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.2, 1993, s.56; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA):490.1.0.0.1583.455.1 Şubat 1940.
[12] Orhan Yeniaras, *Türkiye Kızılay Tarihine Giriş*, (Yayınevi Belirtilmemiş) İstanbul 2000, s.140.

özellikle Sivas ve Tokat bölgesinde önemli kayıplar yaşanmıştı. Cumhuriyet idaresinin karşılaştığı bu büyük depremin ardından, devlet, sahip olduğu imkânlarla yöreye yardım ulaştırmaya çalışmıştır. Hadisenin yaşandığı mevsimin kış, felaketin meydana geldiği bölgenin dağlık olması yardım faaliyetlerini zorlaştırmış, ancak demiryolunun Erzincan'a ulaşmış olması acıların hafifletilmesine yardımcı olmuştur. Çalışmamız felaketin büyüklüğünü dikkate alarak sadece Erzincan Vilayetine odaklanmaktadır. Depremin ardından yörede afet ile mücadele etmek için gösterilen çabalar, yardım faaliyetleri ve felaketzedelerin kurtarılmasına dair bilgiler çalışmamızda anlatılacaktır.

1- Deprem İle İlgili İlk Haberler ve İlk Yardım Teşebbüsleri

Depremin meydana geldiğine dair ilk haber Dumanlı İstasyonundan başkente ve diğer şehirlere gönderilmişti. Saat 06.30'da İstasyon Memuru Cenan Bey tarafından çekilen ilk telgraf ile bölgede gece 02.00'de şiddetli bir deprem olduğunu bildirilmiştir. İstasyon Memuru bozulan hatlar, zarar gören köprüler nedeniyle trenlerin istasyonda beklemek durumunda kaldığını ifade ederek, deprem hakkında sınırlı da olsa bilgi vermişti.[13] Şehir merkezindeki zarardan haberdar olmadığı anlaşılan Cenan Bey'in telgrafından yaklaşık iki saat sonra Erzincan Valisi istasyona gelerek, Ankara'ya Erzincan depremi hakkında ilk açıklayıcı telgrafı göndermişti. Vali Osman Nuri Tekeli ve Üçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı General Muharrem Mazlum İşkora tarafından Başvekâlet, Milli Müdafaa, Dahiliye, Sıhhiye Vekaletlerine çekilen telgrafta "Bu gece saat iki raddelerinde çok şiddetli bir yer sarsıntısı oldu ve bu sarsıntıda hükümet konağı, ordu müfettişliği, orduevi, postahane ve şehrin en sağlam binaları dahil olmak üzere bütün evleri ve dükkanları yıkılmıştır. Şehir baştanbaşa enkaz yığını halindedir, kendilerini kurtarabilenler sokaklara dökülmüşlerdir şimdiden birçok ölü ve yaralı tespit edilmiştir birçok nüfus enkaz altındadır, pek az hasara uğrayan ve zayiat vermeyen piyade ve topçu kışlalarından gelen askerlerle enkaz altından kalanların kurtarılmasına ve öteberide başlayan yangının itfasına çalışılmakta..." olduğu anlatılmakta, Tümen Komutanı General Hüseyin Abdullah Akdoğan'ın şehirde yardım işleriyle meşgul olduğu ifade edilmekteydi. Şehrin tamamen yıkıldığı anlatılırken acil yardım talep edilmekteydi. Buna göre ilk aşamada ihtiyaç duyulan ekmek gibi yiyecek maddelerinin yanı sıra enkaz altından kurtulanların ve kurtarılacakların ve tedavileri için ilaç, doktor ve evleri yıkılan halkı barındırmak için çok miktarda çadıra ihtiyaç olduğu belirtilmekteydi. Vali Tekeli, aynı gün saat 11.15'de gönderdiği ikinci telgrafında ise Erzincan'da yiyecek maddesi satan çarşının tamamen yıkıldığını ve kısmen yandığını söylemekte, şehirde yiyecek sıkıntısı çekildiğini yazmaktaydı. Erzincan Valisi Osman Nuri Tekeli, tahribatın yalnız şehir merkezi ile sınırlı olmadığını düşünmekte, köylerde de geniş ölçüde yıkım ve zayiat olduğunu tahmin etmektedir. Erzincan'a henüz herhangi bir yardım treni gelmediği telgrafta belirtilmiş, Ankara'dan gelecek imdad trenlerinin Erzincan'a ulaşabilmesini temin için Kemah-Erzincan arasındaki bozuk kısmın düzeltilmeye başlandığı ifade edilmişti. Ayrıca Erzincan ile Tercan arasındaki köprülerde tahribat olduğu için Erzurum'dan da herhangi bir tren gelemediği yazılmaktaydı.[14] Yine Erzincan Valisinin gönderdiği telgraf ile Erzincan'ın ilçelerinden olan Refahiye'de meydana gelen hasar ve tahribat konusunda bilgi verilmekteydi. Buna göre Refahiye'de önemli miktarda ölüm meydana gelmiş, süratle çadır, erzak, ilaç ve doktor gönderilmesi hususu kaymakamlıktan alınan telyazılarıyla anlaşılmıştı.[15]

JHS
115
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[13] Osman Kubilay Gül, "27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Vol. 3, No. 2 (2011), s.137.
[14] BCA:030.10.119.843.4- 27 Birincikanun [Aralık] 1939.
[15] BCA: 030 01.121.769.1- 27 Birincikanun [Aralık] 1939.

Erzincan depreminden haberdar olan Ankara, bölgeye yardım ulaştırmaya çalışmış, ayrıca civar vilayetlerden felaket mıntıkasına ilk aşamada ihtiyaç duyulan malzemelerin gönderilmesine çabalamaktaydı. Mevsimin kış ve havanın karlı olması nedeniyle kara yolu ile ulaşım imkânsız hale gelmiş demiryolu tek seçenek olarak görünmekteydi. Ancak sarsıntılar nedeniyle hatların bozulması imdad seferlerinin bölgeye kısa sürede ulaşmasını zorlaştırmaktaydı. Hatta Erzurum ve Sivas'tan kalkan ilk imdad trenlerinin Erzincan'a ulaşması mümkün olmamıştı.[16]

Ayrıca telefon ve telgraf hatları da bozulmuş, Erzincan'ın çevre ve Ankara ile haberleşmesi güçlükle yürütülmekteydi.

Deprem sonrasında Kızılay Cemiyeti'nin yardım çalışmaları büyük önem arz etmekteydi. Cemiyet, deprem bölgesindeki felaketzedelere dağıtılmak üzere 27 Aralık 1939 tarihinde 500 çadır, 1.000 battaniye, 1.000 gömlek, 1.000 don gibi barınma ve giyecek maddelerini trenle ve 15.000 lira telgraf havalesi olarak Ziraat Bankasından Kızılay Erzincan şubesine göndermeye karar vermiş ve ayrıca Erzurum ve Sivas şubelerine Erzincan'a birer vagon un ve birer vagon ekmek göndermeleri için acele işaretli telgraf çekmişti.[17]

27 Aralık 1939 günü Cumhurbaşkanı İnönü, deprem nedeniyle bir mesaj yayınlayarak, duyduğu üzüntüyü açıklamıştı. İnönü, Erzincan valisine çektiği telgrafta, "Erzincan'ın uğradığı felakete pek müteessir oldum. En ziyade ızdırabımızı mucip olan nüfusça uğradığımız pek acı…" kayıp olduğunu söylemişti.[18]

28 Aralık 1939 günü itibariyle Dâhiliye ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekillerinin deprem bölgesine gitmeleri kararlaştırılmıştı. Aynı gün yola çıkan vekilleri taşıyan tren Kayseri istasyonuna geldiğinde Sıhhat Vekili Dr. Hulusi Alataş'a verilmek üzere hazırlanan telgrafta İçtimai Muavenet İşleri Dairesi Başkanlığından Dr. Osman İsmet Temizer o ana kadar elde edilen bilgileri ve yapılanları Vekile ulaştırmıştı. Buna göre; Sivas Valisi bir otomobil ve on kamyon yükü ile hareket eden bir imdat treninin Divriği'den de 5 kamyon, 1 sandık acil sağlık malzemesi ve 2.000 kg ekmek alarak Erzincan'a gitmek üzere yolda olduğu ve trende arama-kurtarma çalışmalarına katılmak için 280 amelenin bulunduğunu bildirmişti. Ancak demiryolu hatlarının bazı noktalarda tahrip olması nedeniyle Erzincan'a ulaşmak kolay olmamıştı. Ayrıca Elazığ'dan Erzincan'a aynı gün trenle 2.000 ekmek, 1 kamyon, 1 hasta nakliye otomobil, 1 doktor ve kâfi miktarda ilaç gönderildiği de haber alınmıştı.[19]

29 Aralık günü Sivas İstasyonunda bulunan Dâhiliye Vekili Faik Öztrak, Başvekâlet üzerinden Hatay, İçel, Gaziantep, Maraş, Malatya, Diyarbakır, Elazığ, Kayseri, Sivas ve Erzurum Valiliklerine bir telgraf göndererek, adı geçen şehirlerden her gün Erzincan istikametine hareket edecek tren katarlarına asgari 2.000, azami 2.500 kg ekmeğin yüklenerek Erzincan'a gönderilmesi, ayrıca adı geçen şehirlerden temin edilecek diğer gıda maddelerinin

JHS
116
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[16] *Akşam*, 28 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[17] BCA:030.10.178.234.5- 28 Birincikanun [Aralık] 1939; Saim Umar, Zelzele Hailesinin Tarihçesi, Hilal-i Ahmer Mecmuası, S.170, 15 Şubat 1940, s.382.
[18] *Vakit*, 28 Birincikanun [Aralık] 1939.
[19] BCA:030.01.77.482.5-28.12.1939; İki vekili taşıyan trene 1000 adet çadır da felaket bölgesine ulaştırılmak üzere yüklenmişti. "Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş'ın Zelzele Felaketi Sahasında Yapılan İşlere Dair Beyanatı", *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10.1.1940 Yirmi Üçüncü İnikad, Devre VI, Cild 8, s.39.

de trenlere eklenmesini istemekteydi. Bu masraflara ilişkin ödemelerin Ziraat Bankası vasıtasıyla ilgili valiliklere yapılacağı da bildirilmişti.[20]

Tunceli merkezli Dördüncü Umumi Müfettişliğinden[21] Başvekalete bildirdikleri bir telgrafla Korgeneral Abdullah Alpdoğan ile Orgeneral Kazım Orbay'ın 28 Aralık 1939 günü saat 16.00'da hususi bir trenle Erzincan'a hareket ettikleri ve beraberlerinde 100 çadır, 1.000 kaput, 1.000 kg makarna, 2.000 kg şeker, 100 kg çay, 1.000 kg kuru üzüm, 1.000 kg ekmek, 500 kg konserve ayrıca bir sıhhiye otomobili, bir kamyon, kâfi miktarda ilaç ve 2.100 kilo ekmek ile kâfi miktarda ilaç götürdüklerini haber vermekteydi.[22]

Deprem haberi tüm Türkiye'de duyulduktan sonra ulusal basın halka çağrı yaparak, felaketzedelerin acılarını azaltmak ve onların ihtiyaç duyduğu malzemeleri Erzincan'a ulaştırmak için yardım kampanyaları başlatmıştı. Büyük şehirlerde özellikle İstanbul'da çeşitli meslek gruplarının organize ettikleri çalışmalar ve toplanan yardımlar da gazetelere haber olmuştu. Bunun yanı sıra ulusal basın bir sorumluluk örneği sergileyerek, hayırsever halkı depremzedeleri yardıma çağırmıştı. Örneğin Vakit Gazetesi depremden sonraki ilk sayısında vatandaşları felaketzedelerin yardımına çağırmakta, kış ortasında açıkta kalan Erzincanlıları rahata kavuşturmanın tüm vatandaşların vazifesi olduğunu yazmıştı.[23] Vakit Gazetesi İstanbul'da "fabrikatörler ve sanayi erbabının" topladığı yardımı yayınlamıştı. Felaketzedelerin ilk önce doyurulmaları, soğuktan ve hastalıktan korunmaları amaçlandığından ilk aşamada bölgeye yardım yalnız yiyecek, giyecek maddelerinin ulaştırılması düşünülmüş, Dumlupınar Vapuru ile felaketzedelere gönderilmesine karar verilmişti. Toplanan yardım miktarları ve bunları teberru eden firmaların isimleri gazetelerde açıklanmıştı.[24]

Akşam Gazetesine göre ilk imdad treni 29 Aralık1939 günü Erzincan'a ulaşmıştı. 300 yataklı bir imdad hastanesi hususi bir trenle deprem bölgesine gönderilmişti. Bu hastane Erzincan'da "1 nolu Kızılay Yardım Hastanesi" olarak faaliyete başlamıştı. Ayrıca bir tren de içinde 1 general 99 yaralıyla birlikte Erzincan'dan Malatya'ya hareket etmişti.[25]

Zaman ilerledikçe Erzincan'a ulaşma imkânları kolaylaşmış, kapanan yollar açılmış, yardım ekipleri, felaketzedelere ulaştıkları gibi, gazeteciler de şehre gelmişlerdi. Böylece Türkiye, resmi açıklamaların dışında gazeteciler vasıtasıyla da halkın deprem sırasında yaşadıklarını öğrenme imkânı elde etmiştir. Ancak depremin ardından bölgedeki yakınlarını ve akrabalarını merak eden birçok vatandaşın Erzincan'a ulaşmak için tren ve diğer vasıtalara başvurduğu bilinmekteydi. Bu durumun arama-kurtarma ve yardım faaliyetlerini aksatacağı düşünüldüğünden hükümet, Münakalat Vekilliğinin 3 Ocak 1940 tarihli teklifi üzerine ikinci karara kadar Erzincan'a gidilmesi ve demiryolu vasıtasıyla yolcu naklini Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklamıştı.[26]

2- Arama-Kurtarma ve Hasar Tespiti Çalışmaları

[20] BCA:030.01.121.761.1- 29 Birincikanun [Aralık] 1939. Bu amaçla Başvekâlet İçel Valiliğine 5.000 TL, İstanbul Valiliğine de depremzedelerin ihtiyaç duyduğu malzemelerin temin edilmesi için 20.000 TL kredi açılmıştı. BCA:030.10.119.844.4 ve BCA:030.10.119.844.5- 28 Birincikanun [Aralık] 1939.

[21] 6 Ocak 1936 tarihinde Tunceli merkezli olmak üzere Dördüncü Umum Müfettişliği kurulmuş, Elazığ, Tunceli, Bingöl illeri Genel Müfettişlik Bölgesi'ne dahil edilmişti. Sekizinci Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan Dördüncü Umum Müfettişi olmak üzere atanmıştır. Tuğba Korhan, "Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme" *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, Nisan 2012, s.138.

[22] BCA:030.01.77.482.4- 28 Birincikanun [Aralık] 1939.

[23] *Vakit*, 28 Birincikanun [Aralık] 1939.

24 *Vakit*, 30 Birincikanun [Aralık] 1939.

[25] *Akşam*, 30 Kânunuevvel [Aralık] 1939.

[26] BCA: 030.18.01.02.89.124.8

Merkezi hükümet, bölgedeki valilerin ve umumi müfettişlerin Erzincan'a yardım konusunda dikkatlerini çekerek, ihtiyaç duyulan malzemelerin temin edilmesi için civar illerin harekete geçmeleri istemiş, bu amaçla Başvekil Refik Saydam, umumi müfettiş ve valilere bir tebligat göndermişti. Başvekil Üçüncü[27] ve Dördüncü[28] Umumi Müfettişliklerle Ankara, Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri ve Malatya Vilayetlerine verdiği talimatta hiç vakit kaybetmeksizin masraflara karşılık olmak üzere mahalli Ziraat Bankaları şubelerinin vilayetlerin emrine para tahsis edeceklerini bildirmişti. Ayrıca vilayetlerin kendi asgari ihtiyaçları için gerekli olan gıda maddelerinden fazla olanlarını derhal ve en kısa zamanda Erzincan'a sevk etmeleri de istenmişti.[29] Depremzedelerle ilgili alınacak tedbirlere bölgedeki tüm resmi daire ve müesseselerin yardım etmesini, bu konuda üst makamlardan emir ve izin beklenmemesi de açıklamıştı.[30]

Başvekâletin genelgesinden anlaşıldığı gibi felaket ile ilgili parasal ihtiyaçlar için Ziraat Bankasından yararlanılacak, arama kurtarma çalışmalarında ise Erzincan'da bulunan askeri birlikler, Tunceli ve Erzurum merkezli umumi müfettişliklerin askeri personelinin kullanılması kararlaştırılmıştı. Depremzedelerin beslenmesi ve barındırılması işi de Kızılay'a verilmişti.

Kızılay felaket bölgesine yardımı ulaştırmak ve iletişimi kolaylaştırmak için Trabzon, Samsun, Erzurum, Sivas ve Malatya'da depolar oluşturmuştu. Ayrıca Erzincan şehir merkezine seyyar hastane kurulmuştu. Hastanenin kapasitesi kısa zamanda 300 yatağa ulaşmıştı.[31]

Dâhiliye Vekili Faik Öztrak deprem bölgesindeki vilayetlere bir genelge göndererek, valilerden, felaket mıntıkalarında misafir olarak barındırılmayan ailelerin depreme maruz kalmayan ya da depremin etkilemediği şehir, kasaba ve köylere nakillerine hemen başlatmaları talimatını vermişti. Ayrıca vilayetlerden tespit edilebilen ölü miktarlarını, yıkılan evlerin sayısı ve hayvan zayiatı hakkında her gün saat 16'da "hayat" işaretli telgraf ile vekâlete bilgi verilmesini istemişti.[32] Ancak Erzincan bölgesine tren ile ulaşmanın zorluğu ve kar nedeniyle kapanan yollar, bu görevi en kısa zamanda yerine getirmekten alıkoymaktaydı.[33]

Dâhiliye ve Sıhhat Vekillerinin Erzincan'a gitmek için yola çıkan ve deprem ile gelişmeleri mahallinde takip etmeleri ve deprem sonrası çalışmalarını hükümet adına onların organize etmesi kararlaştırılmıştı.[34]

28 Aralık günü Erzincan'a doğru Ankara'dan yola çıkan Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr.Hulusi Alataş'ı taşıyan tren Sivas'tan sonra hava ve tabiat şartları ile mücadele etmek zorunda kalmışlardı. Çünkü vekilleri Sivas'tan Erzincan'a ulaştıracak olan tren katarı kara saplanmıştı. Karagöl İstasyona kadar ilerleyebilen katar daha

JHS
118
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[27] Üçüncü Umumi Müfettişlik, Erzurum merkezli olarak, 6 Eylül 1935 tarihinde Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı, Gümüşhane, Çoruh, Trabzon vilayetlerini kapsayacak şekilde kurulmuştur. İlk umumi müfettişi Tahsin Uzer'dir. Uzer bu tarihten 3 Kasım 1939 yılına kadar görevinde kalacaktır. Cemil Koçak, *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)* İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.159.
[28] Korhan, *agm*, s.138.
[29] *Akşam*, 29 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[30] BCA: 030.01.121.769.1. 29 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[31] Yeniaras, *age*, s.140-141; Kızılay'ın Erzincan'da kurduğu hastanede görev yapan Dr. Abdullah Ahi Tuncer'in Kızılay Hastanesi ve depremzede Erzincan'lılara ilişkin hatıralarını "Erzincan'da Yazdım" adıyla kitap haline getirmişti. Abdullah Ahi Tuncer, *Erzincan'da Yazdım*, Alaeddin Kral Basımevi, Ankara 1940.
[32] BCA: 030.01.121.769.1- 28 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[33] *Akşam*, 29 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[34] Yeniaras, *age*, s.139

fazla devam edememiş Eskiköy İstasyonuna geri dönmek zorunda kalmışlardı.[35] Eskiköy İstasyonunda mahsur kalan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş, istasyondan 30 Aralık 1939 Cumartesi günü saat 20'de başvekâlete telgraf çekmiş ve Erzincan'da yaşanan felaketin acılarını hafifletmek ve şehirde ortaya çıkan sorunları bertaraf etmek için düşündükleri çare ve projeleri anlatmaya çalışmıştı. Hulusi Alataş, Erzincan Vilayetinin verdiği bilgiye göre nüfusun yüzde ellisinin ölü, yüzde yirmisinin de yaralı olduğunun tahmin edildiğini, kesin rakamların tespitinin şu aşamada mümkün olmadığını, bu vaziyet karşısında kendilerinin üç bin yaralı olduğunu hesap ettiklerini söylemekteydi. 29 Aralık Cuma günü Erzincan'dan 200 civarında yaralının Diyarbakır, Malatya ve Elazığ'a gönderildiğini, yolun açılması halinde Erzurum, Sivas, Kayseri, Adana, Mersin, İskenderun ve Antakya'ya diğer yaralılarının da taksim edilmesinin düşünüldüğünü yazmaktaydı. Ayrıca açıkta kalan aileler için 1.500 nüfusun Divriği Kazasında, 1.000 nüfusun Sivas merkezinde, 1.000 nüfusun Kayseri'de misafir edileceğini hesapladıklarını ifade etmekteydi. Vekil Hulusi Alataş, enkazdan yaralı olarak çıkarılan felaketzedelere sıhhi yardım ulaştırmak amacıyla beraberlerinde Erzincan'da faaliyete geçmek üzere bir operatör ile sağlık memuru ve pansumancılardan oluşan bir heyetin bulunduğunu ifade etmiş ayrıca Ankara Numune Hastanesi tarafından hazırlanmış diğer iki sıhhi imdat heyetin Sivas'ta yolun açılmasını beklemekte olduklarını bildirmişti.[36]

28 Aralık günü Erzincan'a ulaşmak için Ankara'dan yola çıkan, ancak kar fırtınası ve sarsıntılar nedeniyle hatların bozulması üzerine Sivas civarındaki istasyonlarda beklemek zorunda kalan Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş'ı taşıyan tren 31 Aralık 1939 günü saat on birde Erzincan'a ulaşmıştı. Alataş ilk temaslar neticesinde ölü ve yaralı miktarı konusunda kesin bir malumat almaya çalışılmış fakat felaketin büyüklüğü ve bütün devlet memurlarının felaket içinde kalmış olmaları nedeniyle ilk aşamada herhangi bir rakam dile getirmeye imkân olmadığı anlaşılmıştı. Bu arada Erzincan'ın ilçelerinden hasar ve zayiata ilişkin bilgiler gelmeye başlamıştı.

Kemah İlçesinin şehir merkezinde kayıp yaşanmamış, köylerinde ise 53 ölü ve 76 yaralı tespit edilmişti.[37] Refahiye ilçesinden telefonla alınan bilgilere göre; depremden kasabada 6 evin yıkıldığı, birçok evlerin oturulamayacak derecede zarara uğradığı anlaşılmış, köylerinde ise 2.150 kadar ölü, 510 kadar yaralı olduğu tespit edilmiş, 2 bini aşkın evin yıkılmış olduğu anlaşılmıştır. İlçede yaralıların çok olması nedeniyle Ankara'dan gelmiş bulunan üç sıhhat imdat heyetinden bir grup kâfi miktarda malzeme ile Refahiye'ye sevk edilmiştir. Refahiye'ye ulaşan demiryolu olmadığı için heyetin ilçeye kara yolu gitmesi gerekmekteydi. Ancak yollar kar nedeniyle kapandığından buraya kısmen kamyon, kısmen binek hayvanları ile gidilmesinin kararlaştırıldığını söyleyen Dr. Alataş'a göre, İliç, Tercan, Kemaliye ilçelerinde ise esaslı büyük hasar bulunmamaktaydı.

Sıhhat Vekili Dr. Alataş, raporunda Erzincan'da depremden hemen sonra yapılanları izah etmekte ve çalışmaları daha organize ve daha etkili bir şekilde düzenlemek için düşündükleri projeleri yazmaktadır. Buna göre; felaketten sonra alınan ilk tedbir enkaz altından yaralı

[35] *Akşam*, 30 Kânunuevvel [Aralık] 1939; Dâhiliye Vekili Faik Öztrak, Erzincan yolunda iken deprem bölgesi ile idari bazı düzenlemeler yapılması için başvekâlete başvurmuştu. Faik Öztrak 28.12.1939 tarihinde Yeniyapan(Kırşehir) istasyonundan Ankara'ya gönderdiği telgraf ile Trabzon'da bulunan Üçüncü Umumi Müfettişlik müşavir ve memurlarının Erzurum Valisinin emri altında zelzele felaketzedelerine yardım ve hizmetlerinde bulunmak üzere hemen Erzurum'a davet edilmelerini, müfettişlik vekâletine de Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın tayin edilmesini Başvekâlete arz etmiş, ertesi gün olumlu cevap almıştı. BCA: 030.10.119.844.2- 28 Birincikanun [Aralık] 1939.

[36] BCA:030.10.119.844.5- 30 Birincikanun [Aralık] 1939.

[37] BCA:030.10.121.769.1.- 31 Birincikanun [Aralık] 1939.

çıkarmak ve tedavi etmek olmuştu. Demiryolunun bozulması ve yolların karla kapanmasına rağmen felaketin ikinci günü Erzurum'dan iki askeri doktor ile Dr. Salim Beyin başkanlığında kâfi miktarda malzemeye sahip bir imdat heyeti şehre ulaşarak çalışmalara başlamışlardı. Malatya Bez Fabrikası tarafından da fabrika müdürünün başkanlığında gönderilen bir yardım heyeti Erzincan'a gelmiş ve istasyonda kurduğu bir mutfaktan halka ve yaralılara sıcak yemek dağıtımına başlamışlardı.

Sıhhi imdat ve yaralı sevk heyetini bir elden ve düzenli bir şekilde idare etmek düşüncesiyle bir organizasyon kurulması kararlaştırılmış ve bu amaçla Erzurum Sıhhat Müdürü Dr. Salim Bey'in başkanlığında, enkaz altından cesetlerin çıkarılması ve defni, yaralıların tedavisi, iaşesi ve sevki gibi hususlarda iki ekip halinde çalışmak üzere 800 askerden faydalanılması kararlaştırılmıştı. Arama kurtarma faaliyetleri için şehrin sekiz mıntıkaya bölünmesi düşünülmüş ve en kısa sürede enkaz altında kalanların kurtarılması amaçlanmıştı.

İaşe heyetinin bünyesinde 4 adet dağıtım merkezi kurulmuş olup her merkez için ayrı ayrı mahalle heyetleri ve sokak temsilcileri oluşturulmuş, böylece bütün afetzedelerin ihtiyaçları zamanında karşılanarak açlık problemi çözülmeye çalışılmıştır. Halkın temiz su ihtiyacının karşılanması amacıyla kaybolmamış çeşmelerin ıslah edilip etrafının temizlenmesi için çalışılmaktadır. Ayrıca kaşık, yemek tabağı gibi ihtiyaçların Erzurum'dan temin edilmesi kararlaştırılmıştı. Erzincan'da halka ait fırınlardan birisinin tamir ettirilerek 1.1.1940 tarihinden itibaren faaliyete konulmasına çalışılmaktadır.[38]

Erzurum'dan gönderilen, askeriyeden temin olunan, demiryolları inşaatından verilen ve Kızılay'ın getirdiği çadırlarla Erzincan şehrinin çeşitli noktalarında iskân kampları tesisine başlanmış ve fazla çadırların Refahiye'ye ulaştırılması kararlaştırılmıştır. Erzincan'ın ikliminin sert ve mevsimin kış ve daha kuvvetli soğukların ocak ve şubat aylarında beklenmesi afetzedelerin çadırlar altında bir kısım hastalıklara maruz kalabileceğinden halkın bir kısmının geçici olarak daha müsait yerlere gönderilmeleri düşünülmüştü. Dr. Alataş Sivas 1.000, Divriği 1.500, Kayseri'nin 1.000 nüfusu bir ay müddetle misafir etmeyi taahhüt ettikleri bilgisini vermiş ayrıca Hatay'dan da bu konuda istifade edilebileceğini ifade etmişti. Halktan isteyenlerin bir kısmının buralara gönderilmeleri, arzu edenlerin ise memleketin diğer yörelerindeki akrabalarının yanına gitmelerinin kış mevsiminden kaynaklanan problemleri hafifletebileceği düşünülmekteydi.

Memurların ikamet etmeleri ve çalışabilmeleri için gerek enkazdan istifade edilerek gerekse hükümetçe gönderilecek inşaat malzemesiyle barakalar inşa edilmesinin şart olduğunu söyleyen Sıhhat Vekili, askeri personel de dahil olmak üzere ailelerin ikameti için 150-200 barakaya ihtiyaç bulunduğunu düşünmekteydi. Felaketzede halktan, Erzincan'dan ayrılmayanların da barakalara yerleştirilerek, çadırdan kurtarılmasına çalışılmalı, ayrıca Kızılay'ın elinde hazır portatif barakalar mevcut ise hemen yerinde kurulmak üzere ustalarıyla beraber gönderilmesi, hazır barakalar yoksa çivi, kereste ve sair inşaat malzemelerinin ulaştırılması önem arz etmekteydi. Çünkü Sıhhat Vekilinin Başvekâlete bildirdiğine göre Erzincan'da çivi ve sair her türlü inşaat malzemesi ve inşaat ustası bulunmamaktaydı.[39]

JHS
120
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[38] Milli Müdafaa Vekili Ahmet Naci Tınaz, 24 saatte 4.200 ekmek pişirebilecek kabiliyette iki aded seyyar fırının 30 Birincikanun1939 günü saat 9.25'de Ankara'dan hareket eden trenle Erzincan'a Tümen Komutanlığı emrine gönderildiğini ve aynı kabiliyette daha iki fırının Erzincan'a sevki hakkında Eskişehir'de bulunan 4.Kolordu Komutanlığına emir verildiği konusunda bilgi vermektedir. BCA 030.10.119.844.6- 30 Birincikanun 1939.

[39] BCA:030.10.119.844.11- 1.1.1940. Cumhuriyet Gazetesi, Erzincan'da yıkılan devlet dairelerinin yerine memurların kullanabilmeleri için Nuri Demirağ'ın hazırladığı dört odalı portatif evlerin Erzincan'a gönderileceğini yazmaktaydı. *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1940.

İki vekilin Erzincan'da gördükleri durumu ve yapılması istedikleri düzenlemeleri anlatan telgrafın 1 Ocak 1940 tarihinde Divriği İstasyonundan Ankara'ya Başvekâlete gönderildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Buna göre 31 Aralık 1939 günü saat 11'de Erzincan'a ulaşan vekiller barınma sorunları nedeniyle şehirde kalmamışlar, gereken talimatları verdikten ve arama-kurtarma faaliyetleri için bir teşkilat kurduktan sonra Erzincan'dan ayrılmak durumunda kalmışlardı.[40]

2 Ocak 1940 Salı günü, zelzele felaketinin beşinci günü olmasına rağmen toprak altından hala canlı insanlar çıkartılmaktaydı. Amele ve askerin vatandaşları kurtarma işinde canla başla çalıştığı ve kurtarma işinde çalışmak üzere Divrik demir madeni işçilerinin Erzincan'a sevk edildiğini haber alınmaktaydı. Ayrıca açıkta kalanlar için yer yer barakalar inşasına başlandığını yazan gazeteye göre "halkın acısı hükümetin ve vatandaşın gayretiyle" dindirilmekteydi. Dâhiliye Vekili Faik Öztrak da "en mühim işimiz enkaz altında kalanlardan berhayat olanları kurtarmaktır" şeklinde beyanatta bulunmuştu.[41] Felaketten sonraki günlere ait ulusal gazetelerde enkaz altından sağ olarak kurtarılan insanların kurtuluş ve hayatta kalma mücadelelerine rastlanmaktadır.[42]

Vakit Gazetesi Yazarı Hakkı Süha Gezgin, "Dört Teklif" başlıklı yazı ile felaket bölgesindeki depremzede vatandaşların acılarının dindirilmesinin kolaylaştırılması için bazı öneriler getirmekteydi. Gezgin'e göre: felaketi yaşamış ve psikolojisi bozulmuş memur ve işçilerin depremzedelere hakkıyla yardım etmesi mümkün değildi. Yapılması gereken ise oraya "salim kafa ve zedelenmemiş iç kuvvetleriyle çalışacak bir belediye heyetinin hemen gönderilmesi" idi. Erzincan halkının ihtiyaç duyduğu giyecek maddeleri ise yine kolayca şehirden karşılanabilirdi çünkü "…Dükkân ve mağazaların çoğu bir katlı olduğu ve geceleri içinde ateş yanmadığı için hem yangından kurtulmuşlardır hem de üstlerinin temizlenip açılması kolaydır. Vakit kaybetmeden bu gibi mağazaların açılarak zabıt tutulması ve eşyanın halka dağıtılması…" soğuk günlerde açıkta veya çadırlarda yaşamak zorunda kalan Erzincan halkına faydalı olacağını düşünen Hakkı Süha Gezgin'e göre, arama-kurtarma çalışmalarında kullanılmak üzere "…Orduda askerlik yapan Erzincanlı efradı terhis etmek, onları yurtlarına göndermek oradaki çalışma kudretlerini…" artıracaktır. Ayrıca bölgeden yakında askere alınması beklenen gençlerin bölgenin ekonomik ve içtimai bakımdan ayağa kalkması için "en aşağı iki sene askerliklerinin tecili ve bu suretle oralarda zaten azalan kol ve kafa kuvvetinin bir kat daha yoksullaştırılmaması…" da Hakkı Süha Gezgin'in tekliflerindendi.[43]

Deprem ile ilgili hükümetin adına çalışmalarını sürdüren Dâhiliye ve Sıhhat Vekilleri TBMM'de o güne kadar yapılanları ve yapılması planlananlar hakkında açıklama yapmışlardı. 10 Ocak 1940 günü TBMM genel kurulunda milletvekillerine deprem sonrası çalışmalar hakkında bilgiler veren vekillerden Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş, felaketin üzerinden geçen zamana karşın enkaz altında canlı çıkarıldığını bu nedenle arama-kurtarma çalışmalarının devam ettiğini ayrıca ölülerin defni, yaralıların tedavi altına alınması, hayvan leşlerinin toplattırılarak gömülmesi ve böylece felaketzedeleri salgın hastalıktan kurtarma işine de önem verildiğini açıklamıştı. Depremzedelere birer mesken tedarik edinceye kadar ilk aşamada çadırlarda yaşamaları temin edilmiş ancak bu durumun soğuk hava nedeniyle sürdürülebilir olmadığı anlaşılmıştı. Bu nedenle çadırdan ziyade enkazdan kurtarılan

[40] Ayhan Yüksel, "1939 Erzincan Depremi Hakkında Bazı Düşünceler" *Doğu Karadeniz Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s.105.
[41] *Akşam*, 2 Kânunusani [Ocak] 1940; 4 Ocak 1940 tarihli *Akşam* Gazetesi, arama kurtarma ve enkaz kaldırma çalışmalarına yardım etmesi amacıyla, zelzele mıntıkasına İstanbul ve Ankara itfaiyelerinden üç ekibin gönderildiğini yazmıştı.
[42] *Akşam*, 3 Kânunusani [Ocak] 1940.
[43] *Vakit*, 7 İkincikanun [Ocak] 1940.

tahtalarla yapılan barakalarla soğuktan korunmanın mümkün olduğu fark edilmiş, bu barakaların ufak ve en basit şekilde bile olsa yapılabilmesi için lazım olan destere, çivi vs.yi bulabildikleri yerden para ile satın almak, bulamadıkları yerde civardakileri toplayıp göndermek suretiyle yardım yapıldığını açıklamıştır. Ayrıca ilk günden itibaren ekmek yetiştirmek, fırını hasara uğramış olanların fırınlarını tamir etmek ve kazanlar kaynatarak herkese gıda temin etmeye çalışıldığını da söylemiştir.[44]

Enkaz altından 11. günde bile canlı bulunduğunu söyleyen Sıhhat Vekili, Erzincan'a halen hayatta olan insanları enkazdan çıkarmak için şehirde çalışan amelelere ilave olarak Ankara ve İstanbul'dan birçok görevli gönderildiğini açıklamıştı. 7 Kânunusani 1940 tarihli Akşam Gazetesinin haberine göre zelzele mıntıkasındaki harap binaların yıktırılması, enkazın temizlenmesi için İstanbul itfaiyesinden beş kişilik bir grubun gönderilmesi kararlaştırılmıştır.[45] Ayrıca arama-kurtarma faaliyetlerini hızlandırmak için de Ankara cezaevindeki mahkûmlardan 100 kişilik bir grup Erzincan'a gönderilmiştir.[46]

Sıhhat Vekilinin açıklamasına göre depremin etkili olduğu Erzincan, Sivas, Tokat ve Amasya şehirlerinde tespit edilen ölü sayısı 23.131, yaralı sayısı ise 7.994'di.[47] Felaketi takip eden günlerde kapalı olan yerlere, zamanla ulaşılmış ve hemen her tarafta tespit edilen ölülerle Erzincan Vilayetinin zayiatı 15 bin kişi olarak hesaplanmıştı. Yaralı sayısı ise 3464 kişi idi.[48]

Erzincan'da devam eden arama-kurtarma çalışmaları sonucunda 28 Ocak 1940 tarihi itibariyle şehir merkezi ve köylerine ait ölü sayısı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kayıtlarına göre şu şekilde tespit edilmişti:

Tablo1: Erzincan Vilayetinde deprem kaynaklı ölümler[49]

Yerleşim Birimi	Ölü Sayısı
Erzincan kasabası	8.623
Erzincan köyleri	2.093
Cencige(Çağlayan) nahiyesi ve köyleri	469
Cimin(Üzümlü) nahiyesi ve köyleri	498
Esesi(Çağlayan) nahiyesi ve köyleri	1.014
Selepür(Ocakbaşı) nahiyesi ve köyleri	6
Refahiye Kazası	2.202
Kemah Kazası	55

[44] *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10.1.1940, Yirmi Üçüncü İnikad, Devre VI, Cild 8, s.42.
[45] *Akşam*, 7 Kânunusani [Ocak] 1940.
[46] *Vakit*, 10 İkincikanun [Ocak] 1940.
[47] *Cumhuriyet*, 11 İkincikanun [Ocak] 1940.
[48] *Cumhuriyet*, 14 İkincikanun [Ocak] 1940.
[49] BCA:490.1.0.0.1583.455.2- 1 Şubat 1940; Depremde hayatını kaybeden Erzincanlıların sayısı konusunda tek bir rakam ifade etmek mümkün değildir. Resmi yayınlar, arşiv belgeleri ve dönemin gazetelerinden elde ettiğimiz bilgiler ölü sayısının 15 bin civarında olduğunu bize göstermektedir.

Zabitan ve Ailesi	108
Jandarma, Memur ve Ailesi	461
Askeri Okul Talebesi	94
Erat	18
Toplam	15.631

Erzincan Mebusu Salih Başotaç açıklanan rakamlara yüzde on oranında ilave yapılması gerektiğini, çünkü nüfusa kayıtlı olmayan amele ve otellerde kalanların, zayiat listesine dâhil edilmediğini ifade etmişti Kasabada enkazların tamamı kaldırılmadığından zayiat sayısının artması muhtemeldi.[50]

3- Yardımların Organize Edilmesi ve Milli Yardım Komitesi

Deprem felaketin tüm Türkiye'de haber alınmasının ardından Erzincan ve çevresindeki şehirlere en kısa zamanda ilk aşamada ihtiyaç duyulan malzemelerin gönderilmesine çalışılmış, hava ve yolların muhalefetine karşı büyük bir travma yaşayan depremzedelere ulaşılmıştır. Ancak yardım faaliyetlerinin düzenlenmesi, ihtiyaç duyulan maddelerin doğru yerlere ulaştırılması gerekmekteydi. Hükümet bu amaçla Kızılay Cemiyetini vazifelendirmiş, merkezden ve uzak vilayetlerden maddi yardımları deprem bölgesine ulaştırma görevini bu kuruma vermiştir.

Hükümet yardım işini organize etmek ve halkın yardımlarını Kızılay vasıtasıyla Erzincan felaketzedelerine ulaştırmak için TBMM'de "Milli Yardım Komitesi" adıyla bir komisyon kurmuştu. Bu komisyonun halktan yardım toplaması için de CHP teşkilatlarının kullanılması düşünülmüştü.

Bir yardım komitesi fikri ilk olarak TBMM'de deprem haberleri mecliste konuşulurken ortaya çıkmıştı. Çanakkale Mebusu Ziya Gevher Etili, TBMM'nin başkanlığı altında bir milli yardım komitesi kurulmasını ve bu teklif ittifakla kabul edilmiştir. Milli Yardım Komitesinin başkanlığını meclis başkanı Abdülhaluk Renda üstlenmişti. Renda komite ile ilgili olarak yaptığı ilk açıklamada "…facianın zararlarının ancak, süratli, toplu ve umumi bir yardım seferberliği ile hafifletilebileceğini… Felakete uğrayan vatandaşların ümidinin devlette ve halkta olduğunu…" söylemiş ayrıca vatandaşlardan vazifelerini yapmaları için milli komitenin ve şubelerinin etrafında toplanmaları istemiştir.[51] Komite TBMM'deki ilk toplantısını Abdülhaluk Renda'nın başkanlığında CHP Genel Sekreteri Dr. Fikri Tuzer ile Meclis Parti Müstakil Grubu Başkanvekili Ali Rana Tarhan ve Meclis Parti Grubu Başkan Vekili Hilmi Uran'nın katılımları ile yapmıştı.[52] Komite, meclis namına Kızılay'a 20 bin lira yatırmak suretiyle faaliyetine başlamıştır. Akşam Gazetesinin haberlerinden CHP Milletvekillerinin de Milli Yardım Komitesine asgari yüzer lira yardım taahhüdünde bulunduklarını öğrenmekteyiz.[53]

CHP Genel Sekreteri ve Erzurum Milletvekili Dr. Fikri Tuzer, tüm CHP teşkilatına gönderdiği bir yazı ile TBMM'de bir Milli Yardım Komitesi kurulduğundan bahisle, bu

[50] BCA:490.1.0.0.1583.455.2- 1 Şubat 1940.
[51] BCA:030.10.119.483.5- 28 Aralık 1939; *Akşam*, 28 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[52] *Akşam*, 29 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[53] *Akşam*, 30 Kânunuevvel [Aralık] 1939.

komiteye yardım etmesi için il ve ilçelerde bir yardım komitesi teşkil edilmesini, bu komite kapsamında yardımların temin edilmesi için idarecilerin gereken kolaylığı göstermesini istemişti.[54]

TBMM'de Milli Yardım Komitesinin faaliyete geçmesi üzerine Akşam Gazetesi Yazarı Valâ Nureddin, felaketin büyüklüğünü anlattığı yazısında Türkiye'nin kaybının devam eden İkinci Dünya Savaşının Batı cephesinin kaybından daha fazla olduğunu, dolayısıyla yardım yapmanın elzem olduğunu "…iki fanilası olan birini hemen götürüp hediye edebilir… Yardım komitelerinin teessüne gene hükümet ön ayak oluyor amma, bizler kendiliğimizden hayırperver nüveler kurup faaliyetimizi komitelerle birleştirebiliriz…" sözleriyle yardım faaliyetlerine katılmaya davet etmiştir.[55]

31 Kânunuevvel 1939 tarihli Akşam Gazetesi, hayırsever vatandaşlara yol göstermek için hangi yardım malzemelerine felaket bölgesinde acil olarak ihtiyaç duyulduğunu yazmıştı. Buna göre "…bugün en ziyade muhtaç oldukları kendilerini soğuğa karşı mukavemetlerini artıracak yorgan, battaniye, örtü ve sırtlarına giyebilecekleri her nevi çamaşır ve elbise…" en kısa zamanda temin edilmeli ve Kızılay marifetiyle bölgeye ulaştırılmalıydı.[56]

Depremzedelere yardım sağlamak amacıyla ülkenin farklı yerlerindeki üniversitelerin özellikle de İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerdeki öğrencilerin kampanya başlatarak ciddi bir şekilde gayret gösterdikleri görülmektedir. Örneğin İstanbul Üniversitesi öğrencileri, gazete idarehanelerini ziyaret ederek, kendilerince yapılması gerekenleri açıklamış, ayrıca felaket mıntıkasında çalışmak istediklerini bildirmişlerdi.[57]

Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri depremzedelere yardım yapmak için aralarında bir toplantı yapmışlar ve çok kısa bir zaman zarfında, 1000 lira toplamışlar, Erzincan'a ulaştırılmak üzere Kızılay'a teslim etmişlerdi.[58] Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencileri de ilk yardım olarak 670 parça kazak, fanila, pantolon, ceket, gömlek, iskarpin toplamışlar, ayrıca soğuk hava şartlarında açıkta veya çadırda yaşamak zorunda kalan depremzedelere ulaştırılmak üzere giyecek ve çamaşır hazırlamak için Enstitünün bütün kız öğrencileri ile öğretmen aileleri de çalışmakta oldukları haber alınmıştır.[59]

Deprem nedeniyle ülkenin bir kısmının yas içinde olduğu anlaşılmaktaydı. Bazı gazeteler bu ortamda büyük bir sorumluluk duygusu ile hareket ederek yılbaşı için yapılacak eğlencelerinin iptal edilmesini ve bu iş için ayrılan paraların depremzedelere gönderilmesini gündeme getirmişlerdi. Vakit Gazetesi Yazarı Asım Us, 28 Birincikanun 1939 Perşembe tarihli yazısında deprem nedeniyle yılbaşı eğlencelerinden vazgeçilmesinin bir vazife olduğunu dile getirmekte, sarf edilecek paraların Milli Yardım Komitesi vasıtasıyla Erzincan'a ulaştırılmasını istemekteydi.[60]

Deprem nedeniyle Ankara Radyosu da normal programını değiştirmiş, eğlenceye yönelik programlar ve "…temsil tamamen kaldırılmış, müzik neşriyatı değiştirilmiş, muhtelif

JHS
124
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[54] BCA: 490. 100.1584.459.1- 29 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[55] *Akşam*, 29 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[56] *Akşam*, 31 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[57] *Akşam*, 29 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[58] *Akşam*, 28 Kânunuevvel [Aralık] 1939.
[59] Vakit, 31 Birincikanun [Aralık] 1939; İstanbul öğrencileri de depremzedeler için faaliyette olduklarını haber vermişti. Buna göre; İstanbul'daki kız lise ve ortaokullarıyla, sanat okullarında talebeler felaketzedelere verilmek üzere yün işleri hazırlamaktaydı. *Vakit*, 10 İkincikanun [Ocak] 1940.
[60] *Vakit*, 28 Birincikanun, [Aralık] 1939.

fasılalarla felaket haberleri verilmiştir. Ara sıra yapılan musiki neşriyatını memleketin hissettiği acı duygulara uygun parçalar …" oluşturmuştu.[61]

Bu arada İstanbul futbol takımları arasında bir yardım turnuvası tertip edilmesi düşünülmüş, Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Vefa, Beyoğluspor ve Şişli Kulüpleri arasında oynanması teklif edilen bu maçların hâsılatının tamamen felaketzedelere tahsis edilmesi kararlaştırılmıştı.[62] Felaketzedelere yardım olması için konser gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmeye başlanmıştı. Akşam Gazetesi, felaketzedeler menfaatine 9 Ocak 1940 Salı akşamı Saray Sinemasında Münir Nureddin Bey tarafından bir konser verileceğini ve bu konserin hâsılatının tamamen Milli Yardım Komitesine terk edileceğini haber yapmıştı.[63]

Memleket genelinde başlayan yardım kampanyalarına devlet memurlarının da katıldığı gözlenmekteydi. Buna göre Maarif Vekâleti öğretmenleri deprem felaketine uğrayan vatandaşlara yardıma davet etme kararı almıştır. Maarif merkez teşkilatında çalışan memurların maaşlarında zelzele felaketine uğrayan yurttaşlara yardım için Milli Yardım Komitesine verilmek için Ocak 1940 aylıklarından çeşitli oranlarda kesinti yapılmasına karar verilmişti.[64] Kendi kurumlarının da depremzedelere yardımda bulunacağını belirten Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi, halkın manevi duygularını güçlendirmek suretiyle onları depremzedelere yardım için teşvik etmeye karar vermişti.[65]

Merkezi TBMM'de, şubeleri ise il ve ilçelerde CHP teşkilatlarında olmak üzere kurulan Mili Yardım Komiteleri, vatandaşlardan yardım toplamaya devam etmekteydi. Para, muhtelif cins eşya ve gıda maddesi olarak üç kalemde toplanan yardımlar Kızılay tarafından felaket bölgesine ulaştırılmaktaydı. 29 Aralık akşamına kadar Ankara'da toplanan para 250.960 TL'ye ulaşmış, ancak İstanbul'da toplanan miktar ise yeterli bulunmamış ve eleştiri konusu olmuştu. Öyle ki Hakkı Süha Gezgin, 4 Ocak 1940 tarihinde Vakit Gazetesinde yayınlanan yazısında "…koskoca İstanbul, henüz üç yüz bin lira bile veremedi. Listelerde sayılı zenginlerin adlarını göremiyoruz. Bunlar servetlerini ebedi bir hicap olarak taşıyadursunlar, beri yanda kimsesiz dullar, iki entarilerinden, yenice olanını felakete uğrayan kardeşlerine gönderiyorlar…" diyerek toplanan yardımın yetersizliğinden şikâyet etmekteydi.[66] Basında çıkan eleştirilerin işe yaradığı, yardım kampanyalarına verilen desteğin arttığı görülmüştü. Nitekim İstanbul zenginlerinin yardım faaliyetlerine ilgisizliği konusunda eleştirilere muhatap olduğu anlaşılan Musevi ve Rum Cemaatleri de İstanbul Valisini ziyaret ederek, felaket için yardıma hazır olduklarını açıklamışlardı.[67]

Hükümetin deprem bölgesine yaptığı yardımı, bölgedeki faaliyetleri organize eden Kızılay Cemiyetinin hazırladığı raporlardan okuyabilmekteyiz. Cemiyetin Erzincan Merkez, ilçe ve köylerinde açıkta kalan vatandaşların himaye etmek ve onlara bir mesken sağlayabilmek için yapılan girişimlerin anlatıldığı rapora göre: Meskenleri yıkılan felaketzedelerin bir kısmı Erzincan'da acilen inşa ettirilen baraka ve zeminliklere

[61] *Akşam*, 28 Kânunuevvel, [Aralık] 1939.
[62] *Vakit*, 30 Birincikanun, [Aralık] 1939.
[63] *Akşam*, 4 Kânunusani [Ocak] 1940.
[64] *Vakit*, 31 Birincikanun [Aralık] 1939.
[65] BCA 030.10.119.844.7- 30 Birincikanun [Aralık] 1939.
[66] *Vakit*, 4 İkincikanun [Ocak] 1940.
[67] *Akşam*, 31 Kânunuevvel [Aralık] 1939; *Ulus*, 9 İkincikanun [Ocak] 1940; Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar, İstanbul'dan nakdi yardım olarak toplanan 586.968 liranın tamamen Ankara'da Merkez Milli Yardım Komitesine gönderildiğini, ayrıca 115.487 parça eşya ve felaketzedelere yarayacak çeşitli eşyayı ihtiva eden 107 balya, 465 top kumaş, epeyce miktarda ecza ve yine mühim miktarda erzak temin edildiğini açıklamıştı. Felaket karşısında Türk camiasının hayranlıkla karşılanacak olan bu hassasiyeti, yardımseverliği ve ortaya koyduğu birlik düşüncesinin iftiharla karşılanacak derecede olduğunu ifade etmiştir. Akşam, 9 Kânunusani [Ocak] 1940.

yerleştirildiği gibi az hasara uğrayan binalardan bir kısmı da yapılan yardımlar ile az zamanda tamire çalışılmıştı. İnşaat malzemesinin az bir kısmı vilayetler emrine verilen yardım parası ile temin edilmiş ve daha çok kısmı da Kızılay merkezi tarafından hazırlanmış ve bölgeye sevk olunmuştu. İlk aşamada Erzincan Valiliğine 5.586 metreküp kereste sevk edilmiştir. Ayrıca temin edilen 166.960 kg çivinin bir kısmı Erzincan, Valiliğine gönderilmiş, ABD'den önümüzdeki yaz mevsiminde teslim alınmak üzere 300 ton çivi taahhüde bağlanmıştı. Felaketzedelerin cam ihtiyaçlarını temin için şimdiye kadar memleket dâhilinden ve hariçten 3815 sandık cam tedarik edilerek Erzincan ve diğer vilayetlere gönderilmişti.[68]

Depremin ardından açıkta kalan vatandaşların en kısa zamanda bir çatı altına yerleştirilmeleri için civarda zelzeleden sağlam kalan köylere bir kısmı yerleştirildiği gibi bir kısmı da deprem bölgesi dışında akraba ve tanıdıkları bulunan kısımlara, icap eden mahallere kafileler halinde gönderilmeleri kararlaştırılmıştı.[69] Erzincan ve ilçelerinde Kızılay tarafından toplam 4242 çadır kurulmuştur. Buna göre; Erzincan merkezde 2821, Refahiye'de 651, Tercan'da 620, İliç'te 100, Esesi(Çağlayan)'de 50 olmak üzere toplam 4242 adet çadır kurulmuştur.[70]

Deprem felaketine maruz kalan köy ve kasabalardaki çiftçilerin, çift hayvanlarını ve tohumluklarını da kaybettikleri görülmüştü. Çiftçi vatandaşlarının en kısa zamanda üretici pozisyona gelmeleri için hükümetin çift hayvanları ve tohumluk dağıtılması yönünde bir tedbir gündeme gelmiş, bu amaçla, Ziraat Vekâleti tarafından toplam 12.920 adet çift hayvanı ve mühim miktarda tohumluğun deprem mıntıkalarına sevk edilmesine karar verilmişti.[71]

Türkiye Kızılay Cemiyetinin deprem ile ilgili yapılan çalışmaların anlatıldığı 1941 tarihli raporda; deprem bölgesinin imarı için yapılması düşünülen binalar için şu şekilde bir yol izlenmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. İlk aşamada; Başvekâletin isteği ile depremden etkilenen her şehirde bina zararlarını tespit ve tetkik heyetleri oluşturulmuştu. Felaketzedelere yapılacak bina yardımlarının kesin bilgilere dayanması lazım geldiğinden uzmanlarca binaların birer birer incelenerek hasar tespiti ve ne kadar masrafa yol açacağı hesaplanacaktı. Bu bağlamda tespit ve tahkik komisyonları kasaba ve köylerde zarar miktarını tespit edecek ve takdir edilen para yardımlarını hak sahiplerine dağıtılmasını üstlenecekti. Bu heyetlerin her biri; bir başkan, kazanın hükümet tabibi veya sağlık memuru, mahalli Kızılay Cemiyetinin bir üyesi ile köylerde ihtiyar heyetleri, belediye bulunan yerlerden belediye iki azasından oluşmaktaydı. Komisyon tarafından yapılan araştırmada yardıma hak kazanma ölçüsü ve felaketzedelere verilen miktarlar şu şekilde belirlenmişti: Az hasar gördüğü tespit olunan evler için yapılacak yardım 30 lirayı geçmez iken çok hasar gördüğü veya tamamen yıkıldığı anlaşılan evler için yapılacak yardım miktarı 60 lirayı aşmayacaktı. Kereste, çivi, cam, çinko, saç, demir hırdavat gibi inşaat malzemesi imkân nispetinde Kızılay Cemiyeti tarafından ayrıca Erzincan Vilayetine verilmişti. Bu malzeme de fişlerde tespit olunan hasar derecesine ve malzemenin miktarına göre valilik tarafından dağıtılmıştı.[72]

Vatandaşların zarar gören binalarına yönelik yardımların yanı sıra doğrudan Kızılay tarafından binaların yapılmasına çalışılmıştır. Buna göre; Erzincan merkezde 90 adet pavyon, 35 adet ev, 51 adet baraka, 14 adet dükkân inşa edilmişti. İnşa edilen 90 barakanın her biri 12

JHS
126
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[68] Türkiye Kızılay Cemiyeti, *Merkezi Umumisi Tarafından 1941 Umumi Meclisine Sunulan ve 1939-1940 Hesap Yılı İçinde Yapılan İşleri Bildiren Rapor*, Ankara 1941, s.15-16.
[69] Kışı geçirmek için güney vilayetlerine gönderilen Erzincanlılar ile ilgili bilgilere daha sonra temas edilecektir.
[70] Türkiye Kızılay Cemiyeti *age*, s.13; Orhan Yeniaras'a göre Erzincan merkez ve ilçelerinde kurulan çadır sayısı zamanla artmış, özellikle yurtdışından gönderilenler çadır sayısı 11.216'ya yükselmişti. Yeniaras, *age*, s.142.
[71] *Age*, s.11.
[72] *Age*, s.16-17.

odalı olduğundan toplam 1080 oda elde edilmişti. Memurların ikameti için başvekâletin yönlendirmesi ile bazı meskenler de Kızılay tarafından yapılmaktaydı. Erzincan Merkez ve ilçelerinde toplam 13 adet inşa edilen bu binalardan her birinin dört memur ailesinin ikametine tahsis edilmesi kararlaştırılmıştı.[73]

Erzincan'da yaşanan bu büyük felakete dünya devletleri ve milletleri nezdinde büyük yankı uyandırmıştı. Türkiye Kızılay Cemiyeti, Erzincan depremi nedeniyle birçok memleketlerin gerek hükümetleri ve gerek Kızılhaç ve Kızılayları ve birçok şahıs ve bazı müesseselerin çok ciddi miktarda ayni ve nakdi yardımda bulunduklarını açıklamıştı. Bu bağlamda kırka yakın ülkenin ismini saymak mümkündü. Bu memleketler İngiltere ve İngiliz İmparatorluğuna dahil olan ülkeler, Mısır, Irak, Filistin, Almanya, Arnavutluk, Belçika, Bulgaristan, Çin, Danimarka, Afganistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Suriye, İspanya, İsveç, İtalya, Japonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, ABD, Belçika, İran, Romanya, Macaristan, Portekiz, Sovyetler Birliği, Yunanistan, Şarki Ürdün, Yugoslavya ve İsviçre idi. Yurtdışından gelen yardım eşyası; başlıca elbise, çamaşır, muhtelif gıda maddeleri, ilaç, cerrahi malzemeler, timar malzemesi, çadır, mensucat, inşaat malzemesi gibi felaketzedelerin muhtaç oldukları maddelerden oluşmaktaydı. Ayni yardımlar arasında felaketzedelerin geçici olarak barındırılmaları için düşünülen çadırlar da bulunmaktaydı. Hariçten gelen çadırların 4'ü Filistin, 670'i Fransa, 1001'i İngiltere ve 100'ü Mısır tarafından gönderilmek üzere toplam 1.775 adedi Türkiye'ye ulaşmıştı.[74] Yabancı memleketlerinden yardımlarına ilave olarak Türkiye'de görev yapan ecnebi sefaretler, yurtdışındaki Türk konsoloslukları, yabancı memleketlerde bulunan Türkler[75], buralarda öğrenim gören ile yabancı bankaların toplam yardımı ise 1.467.612.99 TL'ye ulaşmıştı.[76]

Yukarıda belirtildiği gibi deprem felaketi nedeniyle Türkiye'ye yardım eden ülkeler arasında ilk sırayı İngiltere almaktaydı. İngiliz Başbakanı Arthur Neville Chamberlain deprem felaketi dolayısıyla "…Türklere muavenet ellerimiz(i) uzatmak mecburiyetindeyiz…" demekte ve müttefiki olan Türkiye'ye ayni ve nakdi yardımlarını çeşitli yollarla göndererek destek olmak istemekteydi.[77] Londra'da Büyükelçi Tevfik Rüştü Aras'ın himayesi ve Lord Loid'in başkanlığında "İngiliz-Türk Yardım Komitesi" kurulmuştu.[78] İngiliz Hükümeti,

[73] *Age*, s.20.

[74] *Age*, s.13; Hilal-i Ahmer Mecmuası, ABD'de yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının gönderdikleri yardımı haber yapmıştı. İlgili haberde Michigan Eyaletinin Detroit Şehri ve çevresinde bulunan ve büyük çoğunluğu Türk ve Müslüman olduğu anlaşılan vatandaşların 5.668 dolar topladıkları ifade edilmekte ve isim listesi yayınlanmıştı. *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.172, 15 Haziran 1940, s.613.

[75] 12 Ocak 1940 tarihli Vakit Gazetesinde Berlin'de bulunan Türklerin deprem felaketzedelerine yardım amacıyla aralarında 6 bin mark yardım topladıklarını okuyucularına duyurmaktadır. Ayrıca Romanya Türkleri Köstence'de kurdukları yardım komitesini faaliyete geçirmeye çalışmaktaydı. *Ulus*, 5 İkincikanun [Ocak] 1940. Vakit Gazetesinin 20 Ocak 1940 tarihli sayısında Yunan milletinin yardım çabalarından bahsedilmektedir. Yunan Başvekili General Metaksas "Elen milletini felaketzedelerimize yardıma" çağıran açıklamasında sonra ülkenin bazı mıntıkalarda Erzincan felaketzedeleri için yardım listeleri açılmıştı. Şubat 1940 itibariyle Yunanistan'ın Erzincan depremzedeler için yardım miktarı 3 Milyon Drahmiye ulaşmıştı. *Ulus*, 3 Şubat 1940.

[76] Türkiye Kızılay Cemiyeti…, s.24.

[77] *Ulus*, 9 İkincikanun [Ocak] 1940; Arşiv belgelerine göre İngiliz Hükümetinin deprem mıntıkasına yakın bir Karadeniz limanına Maine isimli hastane gemisini göndermek istediğini ayrıca "yardım maksadıyla bir kruvazör gönderilmesinin de düşünüldüğünü fakat kruvazör gönderilmesine Montreux Boğazlar Sözleşmesinin izin vermediği" İngiliz Büyükelçiliği tarafından Genelkurmay Başkanlığına ve hükümete bildirilmiştir. BCA:030.10.119.844.14-2 Ocak 1940. Ayrıca İngiltere'nin Erzincan bölgesine uçaklar vasıtasıyla yardım ulaştırmak istediği ancak o civarda de bir havaalanı olmaması nedeniyle bu talebin Türk hükümeti tarafından kabul edilemediğini öğrenmekteyiz. BCA:030.10.119.845.6 -10 Ocak 1940.

[78] "Şark Vilayetleri Zelzele Felaketzedeleri İçin Yardım Getiren İngiliz-Türk Yardım Komitesi Mümessili General Sir W.Deedes'in Radyo Konferansı" *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.170, 15 Şubat 1940, s.374. İngiliz-Türk Yardım Komitesinin isteği üzerine Türkiye'ye gönderilecek yardım malzemelerini İngiliz vapur acenteleri ücretsiz taşıma

Türkiye'ye ulaştırılan yardım malzemelerinin limanlardan deprem mıntıkalarına dağıtımı işini organize etmek için General Deedes isimli bir yetkiliyi İstanbul'a göndermişti.[79]

Hükümet Erzincan'da ve Erzincan yer sarsıntısından etkilenen olan mıntıkada zarar gören vatandaşlara yapılacak yardım hakkında bir kanun önergesi hazırlayarak 12 Ocak 1940 tarihinde TBMM'ye göndermiştir. İlgili önerge 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 Kanun numarası ile kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre hükümet, devletten çeşitli isimler altında maaş alan ücretlilere bir miktar avans vermeyi ve deprem nedeniyle sahibi olduğu veya kullandığı gayrimenkulü yıkılan veya hasar gören depremzedelerin vergi borçlarını silmeyi ve yeni döneme ait vergi tahakkuk ettirmemeyi vaat etmektedir. Kanunun ilgili maddeleri şunlardır:

Madde 1: "Erzincan'da ve Erzincan yer sarsıntısından müteessir olan mıntıkanın İcra Vekilleri Heyetince tesbit edilecek olan mahallerinde, umumi muvazeneden maaş ve ücret alan memur ve müstahdemlerden yardıma muhtaç olacak derecede malen veya bedenen ehemmiyetli zararlara uğradıkları mahalli idare heyetlerince tasdik olunanlara, maaş ve ücretleri tutarının iki mislini ve mütekaid ve yetimlere maaşları tutarının üç mislini geçmemek üzere icra vekilleri heyetince tayin edilecek miktarda avans verilir… Bu avanslar maaş ve ücretlerden müsavi taksitlerle tevkif olunmak suretiyle 1 Haziran 1940 tarihinden itibaren azami iki sene zarfında istirdad olunur." [80]

Madde 5: "...Erzincan'da ve Erzincan yer sarsıntısından müteessir olan mahallerde sahip ve zilyed bulunduğu evi yıkılmış veya içinde barınılamayacak derecede mahv ve harab olmuş bulunanlar namına mezkûr mahaller varidat dairelerince… Zelzelenin vukuu tarihine kadar tahakkuk ettirilip de henüz tahsil edilmemiş olan kazanç, iktisadi buhran vergileri ile ruhsat ve unvan tezkeresi ve vergi karnesi borçları, havyanlar, arazi, bina, bina buhran, muamele, muhtelif maddeler istihlak, veraset ve intikal, yol vergileriyle bilumum belediye vergi ve resimleri ile zamları terkin olunur. Zelzelenin vukuu tarihine kadar olan zamana aid olup henüz tarh ve tahakkuk ettirilmemiş olan vergiler tahakkuk ettirilemez."[81]

Hükümet ayrıca zelzele felaketi dolayısıyla harap olan ve ekonomik olarak zor durumda kalan depremzedelerin borçlarının icra takibinin bir süreliğine durdurulması için bir kararname hazırlamıştı. Bu kararname ile bundan sonra yapılacak borçlara şamil olmamak üzere belirlenen şehirlerde icra takiplerini altı ay süre ile dondurmuştu.[82] Milli Yardım Komitesi tarafından yurt içinde toplanan yardım miktarı 3.597.709 TL'ye ulaşmıştı. Bu miktarın 1 Milyon TL'si İstanbul'da toplanmıştı.[83]

4- Zelzele Mıntıkasındaki Çalışmalar

JHS
128
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

kararı almışlardı. "Londra'da Müteşekkil Zelzele Felaketzedeleri İçin Türk İngiliz Yardım Komitesinin Neşrettiği Broşürün Hülasa Tercümesi" *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.172, 15 Haziran 1940, s.538.

[79] Vakit 29 İkincikanun [Ocak] 1940. General Wyndham Deeds, Londra'da kurulan Türk İngiliz Yardım Heyetinin temsilcisi idi. Deeds, 1 Şubat 1940 tarihi itibariyle Erzincan'a gitmiş ve oradaki çalışmalar hakkında 11 Şubat 1940 tarihli Ulus Gazetesine beyanat vermişti.

[80] Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, *Erzincan'da ve Erzincan Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntıkada Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun*. Kanun No:3773, Kabul Tarihi 17.1.1940, s.1; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 17.1.1940, Yirmi Altıncı İnikad, Devre VI, Cild 8, s.4.

[81] Başvekâlet Neşriyat… s.3.

[82] Bakanlar Kurulunun 2/12962 numaralı kararnamesinin ek dosyasında belirtilen şehirlerin arasında Erzincan, Refahiye ve Kemah da bulunmaktadır. BCA: 030.18.01.02.90.20.4- 6 Mart 1940.

[83] *Ulus*, 6 Şubat 1940. 8 Şubat tarihinden itibaren Ulus Gazetesi, vilayet ve kazaların yaptığı yardıma ilişkin listeleri yayınlamaya başlamıştı.

Erzincan merkezli depremin meydana geldiğinde Anadolu seyahatinde bulunan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, olaydan üç gün sonra Erzincan'a giderek felaketzedelere destek olmaya çalışmıştır. 31 Aralık 1939 günü saat 13'de Erzincan Garına giren İnönü'yü taşıyan treni birkaç saat önce Erzincan'a ulaşabilen Dâhiliye ve Sıhhat Vekilleri karşılaşmıştır. İnönü'nün treni ile birlikte felaket mıntıkasına gelen gazetecilerin yazdıkları haberlerden, Cumhurbaşkanının nasıl karşılandığını öğrenmekteyiz. Ulus Gazetesi Erzincan'da İnönü: Yaralılar, çaresizler ve harabeler önünde" başlığı ile verdiği haberde Milli Şefin gelişinin ayakta kalanlara yeni bir hayat ve ümit ışığı verdiğini çünkü İnönü'nün ağzından çıkan bir çift sözün bile felaketzede vatandaşın yarasına en şifalı merhem olacak kadar etkili olacağını yazmıştı.[84] Cumhurbaşkanı İnönü, özel vagonunda vekilleri, kumandanları ve valiyi kabul etmiş, faciayı bir de onların ağızlarından dinlemiş, gerekli talimatları vermişti. Ardından halkın içine karışan İnönü, yıkılan evlerinin önündeki halk ile konuşmuş, Vakit Gazetesine göre Milli Şef'in boynuna sarılan bir ana "Mehmed'im burada öldü. O da askerdi, senin oğlundur. Sen sağol babamız" diyerek acısını Cumhurbaşkanı ile paylaşmıştı.[85] Zelzele mıntıkasını dolaşan Cumhurbaşkanını takip eden Necip Ali Küçüka, Milli şef ile halkın buluşmasını milli bünyenin sarsılmaz bir şekilde kurulduğunun en canlı ifadesi olarak değerlendirmişti.[86]

JHS
129
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

Depremin üzerinden günler geçtikçe, bölgeye giden gazetecilerin izlenimleri ulusal basında yayınlanmakta ve tüm Türkiye halkı sadece resmi bilgi ve rakamların yanı sıra, halkın durumu, yaşam mücadelesi hakkında bilgi sahibi olmaktaydı. Ulus Gazetesi muhabiri Erzincan'da gördüklerini anlatmaya "…beş altı bin ölü olmasından korkuluyor. Geri kalanlar şimdi çadırlarda kendi kurdukları sığınaklarda barınmaya çalışıyorlar…" şeklinde başlarken[87] Nasuhi Baydar ise "…Yaslı çehreler işte karşımızdalar; erkek kılığında kadınlar, asker kıyafetinde siviller, entarili erkek çocuklar ve postalla dolaşan kızlar… Bunlar gece karanlığında nasılsa sokağa fırlayıp canlarını kurtarabilmiş olan Erzincanlılardır. Çadırlarda veya enkaz altından çıkardıkları kilim ve halı parçalarını direklere geçirip kurdukları kulübelerde barınmaya uğraşıyorlar. Paltolarımızı delip etimize kadar geçen ince sinsi bir yağmur yağıyor…" diye felaketzedelerin yaşadığı ortamı anlatmaktaydı.[88] Felaket mıntıkasından haber yapmak için Erzincan'a gelen Ulus Gazetesi Muhabiri Kemal Zeki Gençosman, dönüş yolculuğunda gördüklerini anlattığı yazısında Anadolu insanının felaket karşısında samimi duygularla depremzedelere yardım ettiğini şu cümlelerle açıklamaktaydı: "…Erzincan'dan dönerken trenimizde birçok da yaralı ve yarasız biçare vardı. Küçük ara istasyonlarda, yakın köylülerin trene nasıl hücum ettiklerini, ineklerinin o sabahki sütünü, bakır maşrapalarla hastalara ve çocuklara dağıtmak için birbirleriyle nasıl yarış ettiklerini, üçü beşi bir araya gelerek kaynattıkları sıcak çorbaları için sızlandıklarını, üstlerinden paltolarını çıkararak yaralıların üstüne ne büyük feragatle serdiklerini gözlerimle gördüm… Şu acıklı günlerimizde teessürümüzü hafifleten tek nokta da bu millet evlatlarının gönüllerindeki ileri vatandaş duygusunun sıcaklığı ve tesellisidir."[89]

[84] *Ulus*, 3 İkincikanun [Ocak] 1940; Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 25 Aralık'ta başladığı seyahat 4 Ocak tarihinde Ankara'da sona ermişti.
[85] *Vakit*, 2 İkincikanun [Ocak] 1940.
[86] *Ulus*, 7 İkincikanun [Ocak] 1940.
[87] Ulus, 2 Ocak 1940.
[88] Ulus, 4 İkincikanun [Ocak] 1940.
[89] Ulus 11 İkincikanun [Ocak] 1940. Felaket bölgesine giden, felaketzede halk ile konuşan veya sadece gördüklerini gazeteye yazan birçok muhabirin yazılarını dönemin gazetelerinde görmek mümkündür. Faruk Küçük, Nusret Safa Coşkun, Hasene Ilgaz tarafından hazırlanan ve "Büyük Zelzele Faciası" hakkındaki röportajlar, 1940 yılında Meliha Avni ve İskender Fahrettin Sertelli tarafından "1939 Anadolu Zelzelesi" adıyla yayınlanmış ve elde edilen hâsılatın tamamı zelzele felaketzedelerine bırakılmıştır.

TBMM'de yapılan deprem hakkında yapılan görüşmelerde milletvekilleri, deprem bölgesinde yaşanan idari sıkıntılardan bahsetmişler, özellikle bazı memurların acıların hafifletilmesi noktasında yavaş davrandıkları, halka gereken ilgiyi ve yardımı esirgediklerini dile getirmişlerdi.[90] Dâhiliye Vekili Faik Öztrak, eleştirilere cevap vererek yardımların felaketzedelere ulaştırılma noktasında yaşanan sıkıntıları kabul etmiş, bu durumun nedenlerini şöyle izah etmişti: "…felaket yerine yardım için sevk ettiğimiz insanlar da başka mıntıkalardan getirilmiş değil, her an felaketi hisseden, felaketin eşiğinde olan insanlardı… Bu haleti ruhiye ise yardıma koşan insanların ne kadar büyük fedakârlıklar yaptıklarını takdir buyurursunuz. Onun için imdad vasıtalarımızın eksikliği değil, bizi asıl müteessir eden, her şeyden ziyade tabiatın imkân vermeyen şiddetindendir. Köylere gidildi mi amma bütün köylerin her türlü ihtiyaçlarını gönlümüzün istediği gibi tatmin ettiğimize dair cevap veremem… Fakat onların yardımına tamamen yetişmekte biraz gecikiyorsak bu, köylü ile şehirli arasında her hangi bir fark yaptığımızdan değil, maalesef muvasala vasıtalarının bu küçük mıntıkaların aleyhine olmasındandır… Milletin seve seve verdiği eşyanın muhtaçlara muntazaman gitmediği söyleniyor. Bunların muntazam ve kusursuz gittiğini ifade edecek vaziyette değilim…."[91]

Deprem sonrasında gerçekleştirilen kurtarma çalışmaları ve yardım faaliyetleri konusunda en dikkat çekici açıklama, Erzincan'a giden ilk Kızılay ekibinde bulunan Doktor ve Edirne Mebusu Fatma Memik'ın anlattıklarıdır. Vakit Gazetesinin 20 İkincikanun 1940 tarihli sayısında yayınlanan röportajı ile Dr. Fatma Memik, 2 Ocak 1940 Salı günü Erzincan'a ulaştıklarını açıklamakta ve "Bizden evvel Ankara Numune Hastanesinden, Kayseri'den, Erzurum'dan müteaddit ekipler gelmiş, hatta epey iş görmüşlerdir. Bunlardan Erzurum ekibi trensiz ve bin müşkülatla Erzincan'a ilk varan yardım ekibimizdir… Zelzele yerinde gördüğümüzü manzara cidden acıklı idi... Her şeyden evvel mühim olan bu hastanenin kurulmasıydı… Hemen çadırları kurmaya başladık ve Malatya Bez Fabrikasının evvelce yetiştirdiği karyola, yatak, yorgan gibi şeyleri istasyon binasından naklettik… Bütün bu sıralarda yaralıları bir taraftan tedavi ediyor, bir kısmını alıkoymakla beraber bazılarını muhtelif vilayetlere sevk ediyorduk." Erzincan'da on beş gün kalan Dr.Fatma Memik, bu süre içinde yaklaşık 355 hastayı tedavi ettiklerini, kendilerinden önce de günde 200-300 hastanın tedavi edilerek Erzincan'dan diğer şehirlere naklediğini ifade etmişti. Dr.Fatma Memik, tedavi edilen hastalarından ancak 7 tanesinin vefat ettiğini, şehirde hiç salgın hastalık ortaya çıkmadığını ayrıca "en şayanı memnuniyet nokta şu idi ki bütün bu yiyecek ve giyeceklerin hepsi birer birer felaketzede vatandaşlara tevzi edilmekte" olduğunu ifade etmekteydi.[92]

JHS
130
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

Tablo 2:Hükümetin 27 Aralık 1939'dan 18 Mart 1940 gününe kadar deprem nedeniyle yaptığı masraf ve ödemeler

Ödeme Yapılan Kurum	**Miktar (TL)**
Valilikler, Kaymakamlıklar ve Kızılay Şubeleri	1.308.940
Erzincan'daki 1, 2, 3 Numaralı Kızılay Hastaneleri	39.342

[90] *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10.1.1940, s.44.
[91] *Age*, s.47.
[92] *Vakit*, 20 İkincikanun [Ocak] 1940.

Ankara, Sivas, Erzurum, Diyarbakır Numune Hastaneleri	25.000
Samsun, Amasya, Kayseri, Malatya, Elazığ, Seyhan, İçel Memleket Hastaneleri	25.000
Nafia Vekâleti	70.000
Enkaz kaldırma ekibinin masrafları	3.500
Müfettişlere	6.025
Zelzele ile ilgili vazifeli memurlara	4.890
Zelzele işleri için yapılan yardım ve masraflar	82.979
Toplam	1.566.177 TL

5- Erzincan Depremzedelerinin Diğer Şehirlere Gönderilmesi

Depremden sonra Erzincan'a giderek hasta ve yaralılarla meşgul olan Mebus Dr. Fatma Memik'in anlattığı gibi tedavilerine başlanan Erzincanlıların büyük bir kısmı hem şehrin imkânlarının yetersizliği hem de şehirde barınacak çok az sayıda bina kalmasından ötürü büyük şehirlere ve güney vilayetlerine gönderilmekteydi. Ağır yaralı ve hastaların ilk tedavilerinin ardından trenlerle şehirden tahliye edildikleri, deprem konutlarının tamamlanmasına kadar şehre dönmelerine izin verilmediği bilinmekteydi. Büyük şehirlere getirilen ve hastaneye yatırılan yaralı Erzincanlılar, tedavilerinin ardından o şehirde Kızılay'ın veya valiliklerin temin ettiği evlere yerleştirilmekteydi. Felaketzedeler İstanbul, Ankara, İzmir, Adapazarı, Adana, Mersin, Hatay, Maraş, Gaziantep, Kayseri, Giresun, Balıkesir ve bazı ilçelerine gönderilmekteydi. Felaket mıntıkasından yaralı nakli devam ederken, istasyonlarda felaketzedelerin iaşelerinin temin edilmeye çalışılmaktaydı. Örneğin Ankara'ya gelen yaralıları yedirip giydirmek için bir komite kurulmuştu. Felaketzedeler Ankara istasyonuna gelir gelmez karşılanmakta kendilerine büfede çay, sıcak yemek verilmekte ve hayırsever bayanlar tarafından giydirilmekteydi. Gelen hasta ve yaralılar hastaneye yerleştirilmekteydi.[93]

Cumhuriyet Gazetesinin haberine göre; İstanbul'a Erzincan'dan gelenler felaketzedeler vilayetin Fatih'te kiraladığı evlere yerleştirilmişlerdi. Ayrıca felaketzedelere ihtiyaçları için her gün bir miktar para verilmesi kararlaştırılmıştı. Kızılay'ın hazırladığı binalara yerleştirilmiş, Milli Yardım Komitesinin Tuzla Tebhirhanesi'nde(Etüv Merkezi) yer hazırlamaya başlanmış ve kalorifer tesisatı bulunan Haydarpaşa Lisesinin üst katının da düzenlenerek bundan sonra gelecek yaralıların burada barındırılması kararlaştırılmıştı.[94] Akşam Gazetesi, İstanbul halkına seslenerek İstanbul'a getirilen felaketzedeleri "Evlerimize misafir edilebileceğini" düşünmekteydi, çünkü ilgili gazeteye göre; "Erzincan'dan gelmiş bazı felaketzedelere yemek, içecek verildiği halde" onların barınacağı mekânların zor temin edildiğini, felaketzedelerin "kaç gecedir karakollarda ve diğer yerlerde sandalye üzerlerinde sabahladıklarına" dair haber

[93] *Ulus*, 8 İkincikanun [Ocak] 1940; Vakit Gazetesinin haberine göre; Bayan İnönü, Ankara'ya getirilen ve Numune Hastanesine yatırılan felaketzedeleri ziyaret ederek kolonya, şeker ve sigara dağıtmıştı. İnönü'nün çocukları da hastanedeki yaralı çocuklara oyuncak hediye etmişti. *Vakit*, 3 İkincikanun [Ocak] 1940.
[94] *Cumhuriyet*, 12 İkincikanun [Ocak] 1940; *Vakit*, 8 İkincikanun [Ocak] 1940.

aldıklarını öğrendiklerini iddia etmekteydi. İstanbul halkı içinde bir hafta, bir ay kaydıyla bir kişiyi, üç kişiyi evinde barındırmak isteyen çok kimse olduğunu iddia eden gazete bu işe Kızılay'ın aracılık yapabileceğini savunmaktaydı.[95]

Kayseri'ye götürülen felaketzedeler Kayseri şehir merkezi ile Talas ilçesine yerleştirilmişti. İskânlarına tahsis edilmiş olan evlerde her aile için ayrı ayrı eşyalar hazırlanmıştı. Depremzedeler istasyonda karşılanmış otomobil ve otobüslerle kendilerine ayrılmış olan evlere ulaştırılmışlardı. Buraya gönderilmiş olan felaketzedelere, nüfus adedini ve hüviyetlerini tespit eden birer karne verilmekte, bu karne ile aile reisleri belirli fırın ve kasaplardan ekmek ve et, erzak depolarından da 15 günlük kuru erzak alabilecekti. Bu işlerle görevli olan heyet ve ekipler üstünde bir komite de bütün bu işleri denetlemekteydi.[96]

Adana'da iskân edilecek felaketzede miktarı 500 nüfus olarak tespit edilmiş olduğu halde gelenlerin sayısı 900'ü bulmuş ve bunlar kâmilen yerleştirilmişti. Her gün Hatay, İçel, Gaziantep, Maraş, Dörtyol ve diğer vilayetlere gitmek üzere transit suretiyle Adana istasyonundan gelip geçen felaketzedelere Seyhan Kızılay'ı tarafından görevlendirilen kollar ve memurlar vasıtasıyla çay, peynir, ekmek ve icabında yemek verilmişti.[97]

3.000 felaketzedenin ise üç ay için Hatay'da misafir edilmesi kararlaştırılmıştı. Kışın şiddetli soğuklarından korunmak ve ilkbaharda inşasına başlanacak olan evlerine iade edilmek üzere gelen depremzedelerin bir kısmı köylerde bir kısmı da şehirde barındırılacaktı.[98] Felaket mıntıkalarından trenle Hatay Vilayetine sevk edilecek vatandaşlar için kaza, nahiye ve köylerde iskân, iaşe ve ibateleri temin edilmek için hazırlıklar yapılmıştı. İskenderun'a gelecek 65 haneli ve 325 nüfuslu kafile, yerli aileler nezdinde ilkbahara kadar misafir edilecek ve vilayet tarafından misafir kabul eden ailelere nüfus başına ayda yedi lira verilecekti. İskenderun Halkevinde bayanlarından oluşan bir heyet tarafından felaketzedeler için çamaşır dikilmekteydi.[99]

Sivas'a getirilen felaketzedelerin bir kısmı hastanelerde tedavi olurken bir kısmı da akrabalarının yanına yerleşmişti. Hastanelerde tedavileri tamamlanan depremzedeler Halkevi'nin açtığı misafirhanede barındırılmaya başlanmış, bütün ihtiyaçları Halkevi tarafından temin edilmişti. Sivas Halkevi 200 civarında depremzedeyi misafir etmekteydi.[100]

Erzincan'dan Malatya'ya yerleştirilecek felaketzedelerin iskân işlerini takip etmek üzere iki komite teşkil edilmişti. Bu komiteler mahallelerdeki boş evleri kiralayarak felaketzedelerin bu evlere yerleştirilmesi ve iaşe ihtiyaçlarının temin edilmesi işiyle görevlendirilmiş ayrıca felaketzedeler için bir otel ve bir hamam hazırlanmıştı.[101]

Tedavi edilmek ve yeni Erzincan şehri inşa edilirken, kışı şartları daha uygun şehirlerde geçirmek üzere diğer vilayetlere sevk edilen depremzedelerin isimleri gazetelerde yayınlanmaya başlanmış, böylece birbirinden ayrı kalan aile ferdlerinin birleşmeleri amaçlanmıştı.[102]

JHS
132
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

[95] *Akşam* 10 Kânunusani [Ocak] 1940.
[96] *Ulus*, 10 İkincikanun [Ocak] 1940.
[97] *Ulus*, 13 Ocak 1940/17 Ocak 1940.
[98] *Vakit*, 11 İkincikanun [Ocak] 1940.
[99] *Akşam*, 4 Kânunusani [Ocak] 1940.
[100] *Ulus*, 15 Şubat 1940.
[101] *Vakit*, 7 İkincikanun [Ocak] 1940.
[102] *Ulus*, 8 İkincikanun [Ocak] 1940.

İstanbul Eminönü Halkevi, yaklaşan Kurban Bayramında kesilecek kurban etlerinden kavurma yapılarak, felaketzedelere gönderilmesine karar vermişti.[103] Akşam Gazetesi, 10 Kânunusani 1940 tarihli sayısında birçok vilayetlerde felaketzedeler için kurban kavurmaları yapılacağını yazmıştı.[104] Ayrıca Kurban Bayramının ikinci gününe tesadüf eden pazar günü Süleymaniye Camiinde tanınmış vaizlerinden Mahmut Kamil tarafından öğle namazından sonra Erzincan felaketinde ölen vatandaşların ruhuna mevlid okunması kararlaştırılmıştı.[105]

Depreme maruz kalan hayvanlar da ilgili kurumlarca unutulmamıştı. Vakit Gazetesinin haberine göre Hayvanları Kurtarma Cemiyeti, Doğu Anadolu deprem felaketi esnasında tedavi edilecek vaziyete düşmüş hayvanlara yardımcı olmaya karar vermiş, bu maksatla Erzincan ve havalisine bir müfettiş ile bir memur göndermişti. Ayrıca Avrupa'daki himaye-i hayvanat cemiyetleri de bu mesele ile ilgilenmiş ve İngiltere Hayvanları Himaye Cemiyeti de bir telgraf ile bu hususta deprem bölgesinde gibi tedbirler alındığını sormuş ve ilk yardım olarak iki yüz İngiliz lirası gönderdiğini bildirmiştir.[106]

Depremi takip eden günlerde, arama-kurtarma çalışmaları sırasında Erzincan ve ilçelerinde bulunan cezaevlerinde mahpus olan hükümlülerden de yararlanılmıştı. Deprem nedeniyle yıkılan cezaevlerinde bulunan ve enkaz kaldırma çalışmalarına yardım eden hükümlülerin bu çabaları nedeniyle ödüllendirilmelerine karar verilmiş ve kanun TBMM'den geçmiş ve "27 Kânunuevvel 1939 Tarihinde ve Müteakip Günlerde Vukubulan Zelzelede Felâkete Uğrayanların Kurtarılmasında Fevkalâde Hizmetleri Görülen Bazı Mahkûmların Cezalarının Affı Hakkında Kanun" ile Erzincan, Şebinkarahisar, Alucra, Fatsa, Erbaa ve Niksar cezaevlerinde kalan 241 mahkûmun cezalarının beşte dördü ve para cezaları 19 Nisan 1940 tarihinde 3804 no'lu kanun ile affedilmişti.[107]

JHS
133
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

Sonuç

1939 Büyük Anadolu zelzelesi Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük tabii felaketlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Başta Erzincan vilayeti olmak üzere Orta Karadeniz ve Doğu Anadolu şehirlerinde etkili olmuş ve toplam 32.968 kişi hayatını kaybetmiştir. Erzincan vilayetinin depremde verdiği kayıp ise 15.631'dir. O günkü nüfusu dikkate aldığımızda bu kadar büyük bir kaybın yaşanması ve binlerce kişinin yaralı olarak enkaz altından çıkarılması şehirde tam bir kargaşa durumunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı.

Hükümet ve çevre vilayetler, mevsim ve yol şartları elverdiğince Erzincan merkez ile ilçe ve köylerine yardım etmeye çalışmıştı. Hükümet adına iki bakan Erzincan'a gitmiş, kar yağışı ve deprem nedeniyle bozulmuş yollar nedeniyle gecikmelerle bölgeye ulaşabilmişlerdi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Erzincan'ı ziyaret etmiş ve depremzedelere moral vermeye çalışmıştı. Felaket sonrasında yardım çalışmalarını Kızılay, Üçüncü ve Dördüncü Umumi Müfettişliğine bağlı birimler düzenlemişlerdi. Kızılay da gıda ve çadır yardımı yapmıştı.

Ayrıca TBMM'de kurulan Milli Yardım Komitesi de ülke genelindeki CHP teşkilatları üzerinden halktan yardım toplamaya çalışmıştı. Depremin yaşandığı günden itibaren başlayan ve artan bir hızda devam eden kampanyalar sonucunda bol miktarda yardım malzemesi temin edilmiş ve Kızılay tarafından depremzedelere ulaştırılmıştı. Halkı yardıma teşvik etmek amacıyla ulusal basın çeşitli haberler yaparak, Diyanet İşleri Başkanlığı da vaaz ve hutbeler

[103] *Akşam*, 5 Kânunusani [Ocak] 1940.
[104] *Akşam*, 10 Kânunusani[Ocak] 1940.
[105] *Vakit*, 19 İkincikanun [Ocak] 1940.
[106] *Vakit*, 10 İkincikanun [Ocak] 1940.
[107] *Resmi Gazete*, 26 Nisan 1940, Sayı:4494.

yoluyla hayırsever halkı yardıma teşvik etmek suretiyle kışın hüküm sürdüğü bir mevsimde meydana gelen depremin açıkta bıraktığı insanların acıları hafifletilmeye çalışılmıştı.

Ocak ayı sonu itibariyle ayakta tedavileri yapılanlar dışında hasta, yaralı nüfus şehirden diğer şehirlere nakledilmişti. Büyük şehirler ve güneydeki iklimi görece daha ılıman şehirlerde misafir edilen felaketzedelerin Erzincan şehri yeniden imar edilince buraya getirilmeleri planlanmaktaydı. Şehirde kalanlar ise kurulan çadırlarda yaşamakta ve ihtiyaçları Kızılay tarafından karşılanmaktaydı.

Neredeyse yaşanmaz hale gelen Erzincan şehrinin yeniden inşa edilmesi için çalışmalar başlamış, hükümet mülkiyeti kendisine ait olan arazileri yeni şehrin kurulması amacıyla belediyeye tahsis etmişti. Kızılay Cemiyeti de şehir hayatını düzene koymak, günlük yaşamın devamını sağlamak adına ev, baraka ve dükkân yapmıştı. Ayrıca şehirde halk tarafından da çeşitli binalar yapılmıştı. Şehirde yaşayanların beslenme ihtiyaçlarını üstlenen Kızılay Cemiyeti felaketzedelere Mayıs 1940 tarihine kadar gıda, giyecek ve temel tüketim maddelerinin dağıtımını yapmıştı.

Yabancı ülkeler Erzincan depremi nedeniyle Türkiye'ye aynî ve nakdî yardımda bulunmuşlardı. Birçok küçük ülkenin yanı sıra İngiltere ve Almanya bol miktarda yardım malzemesi göndermişlerdi. İkinci Dünya Savaşının içinde olmalarına karşın adı geçen ülkelerin yardımda bulunmaları oldukça dikkat çekiciydi. Özellikle İngiltere çeşitli biçimlerde (para/ilaç/çadır/giyecek) yardım yapmıştı. Deprem nedeniyle ailesini kaybeden 240 çocuk, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumunun yardımları ile çeşitli okullara kaydedilmişti.[108]

JHS
134
History Studies
Volume 7
Issue 4
December
2015

Kaynakça

1-Resmi Yayınlar

"27 Kânunuevvel 1939 Tarihinde ve Müteakip Günlerde Vukubulan Zelzelede Felâkete Uğrayanların Kurtarılmasında Fevkalâde Hizmetleri Görülen Bazı Mahkûmların Cezalarının Affi Hakkında Kanun", Kanun No:3804, Kabul Tarihi: 19 Nisan 1940, *Resmi Gazete* Sayısı: 26 Nisan 1940, Sayı:4494.

"27 Kânunuevvel 1939 Tarihinde ve Müteakip Günlerde Vukubulan Zelzelede Felâkete Uğrayanların Kurtarılmasında Fevkalâde Hizmetleri Görülen Bazı Mahkûmların Cezalarının Affi Hakkında Kanun", Kanun No:3999, Kabul Tarihi: 14 Nisan 1941, *Düstur* Üçüncü Tertip, Cild 22, Teşrinisani 1940- Teşrinievvel 1941, Ankara Devlet Matbaası 1941.

"27 Kânunuevvel 1939 Tarihinde ve Müteakip Günlerde Vukubulan Zelzelede Felâkete Uğrayanların Kurtarılmasında Fevkalâde Hizmetleri Görülen Bazı Mahkûmların Cezalarının Affi Hakkında Kanun", Kanun No: 4162, Kabul Tarihi: 26 Kânunuevvel 1941, *Düstur* Üçüncü Tertip Cild 23, Teşrinisani 1941-Teşrinievvel 1942, Ankara Başbakanlık Devlet Matbaası 1962

Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, *Erzincan'da ve Erzincan Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntıkada Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun.* Kanun No:3773, Kabul Tarihi 17.1.1940

Erzincan'da Yaptırılacak Meskenler Hakkında Kanun, No:5243, Kabul Tarihi 6 Temmuz 1948, Resmi Gazete Sayısı:6955.

[108] Yeniaras, *age*, s.142.

TBMM Zabıt Ceridesi, 17.1.1940, Yirmi Altıncı İnikad, Devre: VI, Cild 8.

TBMM Zabıt Ceridesi, 10.1.1940, Yirmi Üçüncü İnikad, Devre: VI, Cild 8.

TBMM Zabıt Ceridesi, 19.4.1940, Kırk İkinci İnikad, Devre: VI, Cild:10.

Yeniden Kurulacak Erzincan Şehir Yerinin İstimlâkine Dair Kanun, Kanun No:3908, Kabul Tarihi:7/8/1940, *Resmi Gazete* Sayı:4584.

2- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

3- **Gazeteler**

Akşam, *Cumhuriyet*, *Ulus*, *Vakit*.

4-Kitaplar ve Makaleler

(AKSÜT), Ali Kemali, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, İçtimai, Etnografi, İdari, İhsai Tetkikat Tecrübesi*, Resimli Ay Matbaası İstanbul 1932.

AVNİ, Meliha, İskender Fahrettin Sertelli, *1939 Anadolu Zelzelesi*, Eminönü Halkevi Neşriyatı, İstanbul 1940.

AYTEMİZ, Cemal, *1939 Erzincan Depremi ve Yeni Şehir, Fay Hatları Üzerinde Nasıl Kuruldu?* (Yayınevi Belirtilmemiş), Ankara 2012.

DARKOT, Besim, "Erzincan", *İslam Ansiklopedisi*, IV, MEB Yayınları, Eskişehir 1997.

EYİDOĞAN, Haluk, Uğur Güçlü, Zuhal Utku, Emet Değirmenci, *Türkiye Büyük Depremleri Makro-Sismik Rehberi*, Kurtiş Matbaası, 1991.

GÜL, Osman Kubilay**,** "27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri"**,** Zeitschrift für die Welt der Türken, Vol. 3, No. 2 (2011).

Kanto Depremi(1923) http://tr.wikipedia.org/wiki/1923_Kanto_depremi. Erişim tarihi:09.02.2015.

KOÇAK, Cemil, *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)* İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

KORHAN, Tuğba, "Cumhuriyet Döneminde Umum Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme" *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, Nisan 2012.

"Londra'da Müteşekkil Zelzele Felaketzedeleri İçin Türk İngiliz Yardım Komitesinin Neşrettiği Broşürün Hülasa Tercümesi" *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.172, 15 Haziran 1940.

SÜR, Özdoğan, Türkiye'nin Deprem Bölgeleri" *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.2, 1993.

Şarköy-Mürefte Depremi(1912) http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_depremler_listesi.

Şark Vilayetleri Zelzele Felaketzedeleri İçin Yardım Getiren İngiliz-Türk Yardım Komitesi Mümessili General Sir W.Deedes'in Radyo Konferansı" *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.170, 15 Şubat 1940.

Türkiye Kızılay Cemiyeti, *Merkezi Umumisi Tarafından 1941 Umumi Meclisine Sunulan ve 1939-1940 Hesap Yılı İçinde Yapılan İşleri Bildiren Rapor*, Ankara 1941.

TUNCER, Abdullah Ahi, *Erzincan'da Yazdım*, Alaeddin Kral Basımevi, Ankara 1940.

UMAR, Saim, "Zelzele Hailesinin Tarihçesi", *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S.170, 15 Şubat 1940.

YENİARAS, Orhan, *Türkiye Kızılay Tarihine Giriş*, (Yayınevi Belirtilmemiş), İstanbul 2000.

YILDIRIM, İsmail, *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları(1923-1950),* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001.

YÜKSEL, Ayhan, "1939 Erzincan Depremi Hakkında Bazı Düşünceler" *Doğu Karadeniz Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

JHS
136

History Studies

Volume 7
Issue 4
December
2015